

॥ श्रीः ॥

श्रीजगद्गुरु अभिनवविद्यातीर्थस्वामि वेदविद्यापरिशीलनमण्डले
गुभकृदाश्वयुजमासे वर्धन्तीमहोत्सवे प्रकाशितः

॥ कूशमाण्डहोमविधिः ॥

प्रातस्सनानादिप्रकारसहितः

मीमांसाशिरोमणिना वेदविद्यापरिशीलनमण्डलाध्यापकेन
ब्रह्मश्री सुन्दरराम दीक्षितेन
सङ्कलितः

प्रकाशकः-

श्रीवेदविद्यापरिशीलनमण्डल-
कार्यदर्शी
नवसुजा, राजा अण्णामलैपुरम्
मद्रपुरी. २८

[मूल्यम् रु. १-५०.]

வர்த்தந்தி விழா வெளியீடு - 2.

ஸ்ரீ ஜகத்குரு அபிநவ வித்யாதீர்த்த ஸ்வாமிகள்
வேதவித்யா பரிசீலன மண்டலி

கூஷ்மரண்ட ஹோமவிதி

ப்ராதஸ்நான முறை முதலியவற்றுடன் கூடியது

பக்ஷிதீர்த்தம், மீமாம்ஸரசீரோமணி,
ஷஷ மண்டலரத்யரபகரான ப்ரம்மஹஸீ
ஸாந்தரராம தீக்ஷிதரால்
தெரகுக்கப்பட்டது

၁၁

பிரசரிப்பவர்:

கார்யதாரி

வேதவித்யா பரிசீலன மண்டலி
நவஸாஜா, ராஜா அண்ணமலைபுரம், மதராஸ் - 28.

சுபகிருத் வருஷம் ஐப்பசி மாதம் 11வ

1962

[விலை. ரூ. 1-50.

முதற் பதிப்பு—1000 மிரதிகள்.

॥ శ్రీ శ్రవణగిరి జగద్గురు శ్రీ అభినవవిషయాతీథే మహాస్వామినః ॥

ప్రీతి జ్ఞాకతంకురు కురుంగకకీరి

ప్రీతి అపిచవ విత్యాతోర్తత మహాస్వామికణః.

श्री जगद्गुरु महासंस्थानं, शारदापीठम्
शृङ्गेरि-कडूर् (मैसूरुस्टेट)

Sri Jagadguru Mahasamasthanam

Sharada Peetham

Sringeri—Kadur (Mysore State)

Office of the Private Secretary
To His Holiness the Jagadguru of
Sri Sringeri Mutt, Sringeri—Kadur

N. LAKSHMINARAYANA SASTRY
Private Secretary.

Camp: SRINGERI
Date : 18th Oct.'62

Ref. No. BL. 1752-62.

To

SRI VAIDYASUBRAMANYAM, B.A.
“NAVASUJA”
RAJA ANNAMALAIPURAM, MADRAS-28.

DEAR SIR,

His Holiness was glad to know that Shri Jagadguru Vidyatheertha Mahaswamigal Veda Vidy Pariseelana Mandali intends to release a book on “**Kushmanda Homam**” on the day of the vardhanthi celebrations, with a preface by Bramhasri Sengalipuram Anantharama Dikshatar.

His Holiness feels that this will be a publication useful to many and conveys His Blessings for success in your efforts.

Asir Manthrakshata and Sri Sarada Chandramouleeswara Prasadams are herewith sent.

With regards,

Yours sincerely,
Sd. N. LAKSHMINARAYANA SASTRY,
Private Secretary.

/True copy/

॥ శ్రీరామ జయః ॥

మండకాంసుకలై అగ్నింగుమ్ కూషంమాణుట హోమమ్

శ్రీ పకవాణి ఇంబులికె పటెతత్తవర్. మనితర్కాలొ నల్వాళ్కికులై నుటతత్తుమ్పది ఉపతోచిత్తవర్. అంత ఉపతోచఙుకలొ వెతంకాలు ఎనుపుపుటుమ్. నుమతు మనిత వార్థికుకైయిల పల తుంపఙుకాలు నెరక్షుటుమ్. అవైకాలొ పోకుకికుకొంగు వఘ్యికగ్నుమ్ వెతంకాలుల కూరపుట నుంగున. అమ్మాతిరి తుంపఙుకాలు వగువుతర్కు కారణమ్, ఇంత జెంమతత్తిలో మున్ జెంమతత్తిలో చెయ్త కెట్ట కార్మాకులొయాకుమ్. అతనుల వియాతికగ్నుమ్ తుకకంకగ్నుమ్, కటను ముతలియ తుంపఙుకగ్నుమ్ అకాలతత్తిలు మరణమ్ ముతలియవైకగ్నుమ్ నెరిటక్కుటుమ్. ఇమ్మాతిరి యాన కెట్ట కార్మావిను పయంకాలు వరామలు తటుతతుకు కొంగు కూషంమాణుట హోమమెన చిరంత కార్మావై వెతము కూరియుంగును. కూషంమాణుటమెన ఇంత మంత్రిరాం కాలుఁ పెయార్.

మెలుము ఇంత హోమతత్తవ ఉపనయనమ్ వివాకము ముతలియ నల్లల కార్మాకులు చెయ్తవతర్కు మున్ తినముము చెయ్యవెనుటుమ్. వెతమో కర్మదిష్టైత్జ్ఞాయాత్ ఎనుకు కూరియుంగును. ఇంనుము ఎప్పెభాముతావతు ఔగువఁ, తాంగు ఏతావతు పాపతత్తవ చెయ్తువిట్టెనై అతనుల తనకు సత్తమఱర్ తనమై వంతిగుకుమో ఎను చంతెకపు పట్టాలు అపెభాముతుము ఇంత హోమతత్తవ కూర్మాణి-శ్రుంఘ్యాయోఽప్యత ఇవు మంయేత ఎనురతాలు కూరియుంగును.

పంచమల్హారాపాపతత్తిఱ్కు లమమాన పాపఙుకాలు ఇంత హోమతత్తవాలు విలకుము. అతావతు కెట్టనుట ముతలియ చెయలుకాలు ఏర్పట్ట పాపఙుకాలు విలకుమెన వెతమో కూరియుంగును. అతావతు యథా స్తనో యథా ఖ్యాణహైవమేష భవతి యోఽయోనౌ రెతస్సిశ్వతి, యద్వాచీనమెనో ఖ్యాణహత్యాయాస్తస్మానుచ్యతే, ఎప్పది సువర్ణాతత్తవ తిగ్రుధ్యవఁ మహాపాపియో,

எப்படி ப்ருணைனை (முன்று வேதம் கற்றவனை) கொன்ற வன் மஹாபாபியோ ஏகமேசபூர்வி கெட்ட செயல் புரிந்தவன் இந்த மஹாபாபிகளுக்கு ஸமமாகிறுன் என்றதால் அவர்கள் செய்த பாபத்தைக்காட்டிலும் கீழ்ப்பட்ட பாபங்கள் யாவும் நீங்கு மென் இந்த வேதத்தின் பொருள்.

ஆதலால்தான் பெரியோர்கள் இந்த கூஷ்மாண்ட ஹோமத்திற்கு ஸங்கல்பம் சொல்லும்போது சூணஹத்யாயா: அர்வாஞ்சி யாவன்தி என்ஸி ஸ்஭வன்தி தாவதான் என்ஸா நிர்வார்ய என்று சொல்வது வழக்கம். இதன் பொருள், ப்ருணைஹத்திக்கு (முன்று வேதம் கற்றவனை கொன்றதற்கு) கீழ்ப்பட்டுள்ள எந்த பாபங்கள் உண்டோ அவ்வளவு பாபங்களையும் போக்கிக்கொள்ள இந்த ஹோமத்தை செய்கிறேன் என்று.

இந்த ஹோம மந்திரங்களில் பல பாபங்களை நீக்கும் படி வேண்டப்பட்டிருக்கிறது. முதலில் தெய்வத்திற்கு கோபம் வரக்கூடிய தப்புக்களையும், இரண்டாவது மந்திரத்தில் பிழைப்புக்காக (குடும்பம் நடத்துவதற்காக) வாக்கினால் சொல்லிய பொய்யால் ஏற்பட்ட பாபங்கள் நீங்கவேண்டும் என்பதையும் இன்னும் பல மந்திரங்களில் கடன் வாங்கிக்கொண்டு கொடுக்காமலிருந்து அதனால் ஏற்பட்ட பாபங்கள் நீங்க வேண்டியதையும், இந்த ஜன்மத்திலேயே, நிறைய பொருள்களை அடைந்து அந்த கடனை கொடுக்கும்படி செய்யவேண்டுமென்பதையும் வேண்டப்பட்டுள்ளது.

மற்றெலூரு ஹோம மந்திரத்தில் யாதோ யந்மனஸா வாதும்யா மஷீவாதும்யா திரையென்று சக்தமாவயம् । அப்ரிமா தஸ்மாவேநஸோ ஗ார்ஹபத்ய: பிரமுந்து சக்தம் யானி துஷ்டதா ॥ சொல்முதலியவற்றால் ஏற்பட்ட பாபங்கள் விலக வேண்டுமென கோரப்பட்டுள்ளது. இதற்கு ஸ்ரீ வித்யாரண்யர் அர்த்தம் கூறுமிடத்தில் வாசா வாக்கினால் சொல்லிய பொய் பெரியோர்களை நீ என்று சொல்வது முதலியவைகள் மனஸா பிறருக்குத் தீங்கு நினைத்தல் வாதும்யா கைகளால் வேதமறிந்த பெரியோர்களை அடித்தல் முதலியவைகள் ஊதும்யா துடைகளால் செய்த அகம்யாவிங்கனம் முதலியவைகள், அष்டிவங்கும்யா முழங்கால்களால் (அதாவது கால்

களால்) செல்லக்கூடாத இடத்திற்கு செல்லுதல் முதலிய வைகள், ஶிரை: அயோநியில் ரேதஸ்லேகம் முதலியவைகள், இவற்றுல் ஏற்பட்ட எல்லா பாபங்களும் விலக வேண்டுமென்றும், ஶிரை: என்ற பன்மையால் கண் முதலியவைகளால் செய்யப்பட்ட பாபங்களும் விலக வேண்டுமெனவும் விவரித்துள்ளார்.

மற்றொரு ஹோம மந்திரத்தில் நான் குழந்தையாக இருக்கும்போது ஸ்தன்ய பானம் செய்யும்போது தாயை பற்களால் கடித்திருப்பேன். தகப்பனாருக்கும் ஏதாவது துன்பத்தை உண்டுபண்ணியிருப்பேன். அவைகள் நீங்க வேண்டுமென கோரப்பட்டுள்ளது.

மேலும் சத்குசுகோ விகுசுகோ சிருதோ யஞ்சிசன: | என்ற தால் பிறரைப்பற்றி குற்றங்கூறி பலரிடம் இதைஅடிக்கடி சொல்லி அதனால் ஏற்பட்டதும், கோழிச் சொல்லிக் கொடுத்ததால் ஏற்பட்டதுமான பாபங்கள் மூலம் சில ரோகங்கள் உண்டாகும். அந்தப் பாபம் ரோகம் இவற்றை போக்க வேண்டுமென வேண்டப்படுகிறது.

நிர்யகமமாசிசுதே குத்யா நிர்க்கதிச்சு | இன்னும் பல ரோகங்களை அளிக்கும் பாபங்களையும் அந்த பாபத்தால் ஏற்பட்ட ரோகத்தையும் அலக்கி மியையையும் (ஏழ்மையையையும்) போக்க வேண்டுமென வேண்டப்படுகிறது.

மேலும் ஸ்வர்ச்சஸா பயசா ஸந்தநுமிரங்கநஸஹி ஸந்ஸாஸாஷிவேன | ஹோம மந்திரத்தில் நல்ல சர்ரீர பலம், நல்ல பசுக்கள் மூலம் பால், நல்ல சர்ராம் நல்ல மனம் இவற்றை நாங்கள் அடையவேண்டும், இன்னும் ஏதாவது மிஞ்சிய பாபத்தை த்வஷ்டா அடியோடு போக்கவேண்டுமென வேண்டப்படுகிறது.

இப்படிப் பல பாபங்கள் விலக வேண்டுமென வேண்டப்பட்டது. இந்த மந்திரங்களில் சொல்லிய பாபங்கள் யாவையும் பகுத்தறிவற்றவர்கள் செய்திருக்கக்கூடும். விவேகிகள் கூட சில பாபங்களை தெரிந்தோ தெரியாமலோ செய்திருக்கக்கூடும். இவைகள் எல்லாம் இந்த ஹோமத்தால் நீங்குகின்றன.

பிறகு கடைசியில் மனைவியும் தானும், ஸமித்துக் களை கையில் வைத்துக்கொண்டு குறுக்காக அக்னியைப்

பார்த்து நின்றுகொண்டு வேண்டப்படும் மந்திரங்கள் பல பாபங்களை நீக்குவதாக அமைந்துள்ளன. இந்த மந்திரங்களின் முடிவில் யந்யா மன்ஸா வாசா சூதஸேந: கடாசன | எப்பொழுதாவது என்னால் மனதினாலோ, வாக்கினாலோ செய்யப்பட்ட எல்லா பாபங்களும் விலகவேண்டுமென வேண்டி ஸமித்துக்களை அக்னியில் வைக்கவேண்டும். இந்த மந்திரங்களைச் சொல்லி ஹோமம் செய்து வேண்டி னாலே பாபங்கள் நீங்கிவிட்டது தங்கள் மனதிற்கே நன்கு புலப்படும்.

இந்த மந்திரங்களை நல்ல வேதவித்தான் ஆசார்யா ஸிடம் முன்பு ஸ்வரத்துடன் கற்றுக்கொண்டு செய்வது ரொம்பவும் நலம். அல்லது பதம் பதமாக சொல்லச் செய்து தான் சொல்லியும் செய்யலாம். இதற்கு சிலவு மிகவும் குறைவென்றே சொல்லவேண்டும். ப்ரும்ம வரணம் செய்து பசவை அவர்க்கு தானமாக கொடுக்கும் படி வேதம் கூறியுள்ளது. அப்படி முடியாவிடில் பசவுக்கு பதிலாக தேங்காயுடன் பொருளை கொடுப்பது வழக்கம். சக்தி உள்ளவர்கள் நிறையத்தான் கொடுக்கவேண்டும். மேலும் இந்த ஹோமத்திற்கு முன்பு அனுக்ஞா முதலியவைகளும் நமது மங்கள பித்ருக்களுக்கு நாந்தியும் செய்யவேண்டும். நாந்தியிலும் வஸ்திரம் முதலியவைகள் நிறையக் கொடுத்து செய்யலாம். சக்தி இல்லாதவர்கள் நன்கு வேதமறிந்த ஒருவரை வைத்துக்கொண்டே எல்லா வற்றையும் செய்துவிடலாம். மேன்மேலும் துக்கங்களை அளிக்கும் பாபங்கள் இந்த கூஷமாண்ட ஹோமத்தால் விலகுகின்றன. இதற்காக எவ்வளவு வேண்டுமானாலும் தானம் செய்யலாம். இப்படிப்பட்ட உத்தம கர்மாக்களை நமது பெரியோர்கள் பிரதி வருஷமும் பலதடவைகள் செய்வது வழக்கம்.

இம்மாதிரி முறைகள் எல்லாம் குறைந்த இக்காலத்தில் உலகத்திலுள்ள ஆஸ்திகர்களின் நன்மைக்காக இந்த கூஷமாண்ட ஹோம மந்திரங்களை ப்ராசினமான பெரியோர்கள் செய்துவரும் முறைப்படி நல்ல வேத வித்தும் மீமாம்ஸா சாஸ்திரத்தை நன்கு கற்றறிந்து பட்டம் பெற்றவரும் நல்ல ஆசாரத்துடன் இருந்து கொண்டும் விளங்குகின்ற பக்ஷிதீர்த்தம். (திருக்கழு குன்றம்) ப்ரம்ம ஸ்ரீ ஸாந்தரராம தீக்ஷிதர் அவர்கள் மூலம் எழுதச் செய்து வெளியிடுவது மிகவும் போற்றத்தக்க தாகும்.

மேலும் ப்ராதஸ்நானம் முதலிய ஸத்கர்மாக்களையும் செய்யவேண்டிய முறைப்படி இதில் எழுதப்பட்டுள்ளன. ஸ்ரீ தீக்ஷிதர் அவர்களும், இவர்கள் தமயனார் அவர்களும் நன்கு கற்றறிந்தவர்கள். சிறந்த அக்னிஹோத்ரிகளின் குடும்பத்தில் பிறந்தவர்கள். இவர்கள் எழுதியுள்ள முறை யாவருக்கும் சுலபமாய் அறியக்கூடிய விதத்தில் அமைந்துள்ளன. உபநயனமான ஒவ்வொரு ப்ராம்மண னும் இந்த புஸ்தகத்தை வாங்கிப் படிக்கவேண்டும்.

இப்படி இவர்களை எழுதசெய்து ப்ரசுரம் செய்ய முன்வந்தவர், மிகுந்த புண்ய புருஷர். தான் அனுஷ்டிக்க வேண்டுமென்று ஆவல்கொண்டு பலமுறைகள் தானே இந்த கூஷ்மாண்ட ஹோமத்தை செய்தவர். ஸ்ரீ ஜகத்குரு பரமாச்சார்யாளிடத்திலும் மற்றும் வீரர்கள் பெரியோர்களிடத்திலும் அளவுகடந்த பக்தியுள்ளவர். பல தர்மங்களை ஆடம்பரமின்றி செய்து வருகின்றவர். ஏதோ ஒரு ஸமயத்தில் உபன்யாஸத்தில் இந்த கூஷ்டமாண்ட ஹோமத்தின் பெருமையை நான் கூறியதை ச்ரவணம் செய்ததின் மூலம் பலமுறை இவர் அனுஷ்டித்து வருகிற வர். இப்படிப்பட்ட சிறந்த ஆஸ்திகர் ஸ்ரீ வைத்திய ஸாப்ரமண்ய அப்யர். இவர்கள் செய்த இந்த உதவியை ஆஸ்திக உலகம் மறக்கவே முடியாது. நிதயம் பல ஆஸ்திகர்களுடன் வேதத்தை முறைப்படி கற்றுக் கொண்டும் அதன் அர்த்தத்தை ச்ரவணம் செய்து வருவதும் மிகவும் ஆச்சரியப்படத் தகுந்தது. இவர்களுக்கு ஸகல மங்களங்களையும் ஸ்ரீ பகவான் கொடுத்து அருளவேண்டுமென வேண்டுகிறேன்.

இப்படிக்கு,
உபன்யாஸ சக்ரவர்த்தி
சேங்காலிபுரம் அநந்தராம தீக்ஷிதர்

ஸ்ரீ குருப்யோ நம:

முகவுரை

ஸ்ரீ ஜிகத்குரு மஹாஸ்னிதானம் ச்ரங்ககிரி சாரதா பிடாதிபதியவர்கள் சென்னை விஜயம் செய்தபோது அவர்களின் அவதார தினத்தன்று ஆரம்பிக்கப்பட்ட ஸ்ரீ ஜிகத்குரு வித்யாதீர்த்த மஹா ஸ்வாமிகள் வேத வித்யா பரிசீலன மண்டலியின்‘ ஆதரவில் இவ் வருஷமும் ஸ்ரீ ஜிகத்குரு அவர்களின் வர்தந்தி கொண் டாடப்படுகிறது. சென்ற வருஷத்தில் இந்த மண்டலியில், தைத்திரீய ஆரண்யகத்தில் 2-வது ப்ரச்னம் அத்யயனம் செய்யப்பட்டிருக்கின்றது. சென்ற வருஷம் முதல்ப்ரச்னத்தை ஸ்ரீ ஸுமர்யநமஸ்காரகல்பம் என்ற புஸ்தகமாக வெளியிட்டது போல் இவ்வருஷம் கூச்மாண்டலோம மந்தரங்களையும் சேர்த்து ஷே மண்டலியின் அத்யாபகராகிய பக்ஷிதீர்த்தம் ப்ரம்ஹ ஸ்ரீ ஸுந்தரராம தீக்ஷிதர் அவர்களால் தொகுக்கப்பட்டு இப்புஸ்தகம் ஸ்ரீ ஜிகத்குரு அவர்களின் ஆசியுடனும் ப்ரம்ஹஸ்ரீ உபன்யாஸ சக்ரவர்த்தி சேங்காலிபுரம் அனந்தராம தீக்ஷிதர் அவர்களுடைய முன்னுரையுடனும் வெளியிடப்படுகிறது. இப்புஸ்தகத்தை ஆஸ்திகர்கள் அனைவரும் உபயோகித்து அதில் விதிக்கப்பட்டிருக்கும் கர்மாக்களை அனுஷ்டித்து பூதத்வம் அடையவேணுமாய் ஸர்வேச்வரனைப் பிரார்த்திக்கிறேன்.

கார்யதர்சி,

ஸ்ரீஜிகத்குரு ஸ்ரீவித்யாதீர்த்த மஹாஸ்வாமிகள் வேதவித்யாபரிசீலன மண்டலி.

विषयानुक्रमणिका

१	प्रातस्नानविधिः	१
२	यज्ञोपवीतधारणम्	८
३	अभ्यसन्धानम्	८
४	तत्र, प्रकारान्तरम्	१३
५	आौपासनम्	१७
६	तत्र, नित्यौपासनविधिः	२०
७	विश्वेश्वरपूजा	२१
८	ग्रहश्रीतिः	२३
९	अभ्युदयः	”
१०	पुण्याहवाचनम्	२४
११	पञ्चगव्यसमेलनम्	३२
१२	श्रुत्युक्तः कूर्माण्डहोमविधिः	३६
१३	जमदग्निप्रोक्तः „	३८
१४	बोधायन प्रोक्तः „	३९
१५	कर्मविपाकोक्तः „	४०
१६	तदुपक्रमप्रकारः „	”
१७	कूर्माण्डहोमप्रयोगः	४२
१८	(विभक्ताः) कूर्माण्डहोममन्त्राः	४६
१९	(अविभक्ताः) „	६०
२०	जयादिहोममन्त्रादिकम्	७५

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ कूडमाण्डहोमविधिः ॥

॥ प्रातस्स्नानादिप्रकारसहितः ॥

॥ प्रातस्स्नानविधिः ॥

त्राह्मे मुहूर्ते प्रबुध्य, गुरुध्यानादीनि कृत्वा, आचम्य, स्नात्वा,
सङ्कल्प-सूक्तपठनपुरस्सरं पुनः स्नायात् ।

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविनोपशान्तये ॥

ओम् भूः ओम् भुवः ओम् सुवः ओम् महः ओम् जनः ओम् तपः
ओम् सत्यम् ओम् तत्सेवितुर्वरेण्यमर्गो देवस्यै धीमहि । धियो
यो नः प्रचोदयात् । ओमापो न्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरोम्

ममोपात्तसमस्तदुरितक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शुभे दिने
शोभने मुहूर्ते अद्यत्रह्मणः द्वितीयपरार्थे श्वेतवराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे
अष्टाविंशतिमे कलियुगे प्रथमे पादे जम्बूद्वीपे भारतवर्षे भरत-
खण्डे मेरोः दक्षिणे पाश्चे शालिवाहनशकाढदे अस्मिन् वर्तमाने
व्यावहारिके प्रभवादीनां षष्ठ्याः संवत्सराणां मध्ये..संवत्सरे....
अयने.....ऋतौ.....मासे.....पक्षे..वासर.....नक्षत्र.....योग
....करणयुक्तायां अस्यां....शुभेतिथौ ममो.....र्थ.....(नद्यादौ)
प्रातस्स्नानमहं करिष्ये (इति सङ्कल्प्य, अप उपस्थृत्य)

अतिकूर महाकाय कल्पान्तदहनोपम ।
 भैरवाय नमस्तुभ्यमनुज्ञां दातुमर्हसि ॥
 हुर्भौजनदुरालापदुष्ट्रतिग्रहसम्भवम् ।
 पापं हर भम क्षिप्रं जहुकन्ये नमोऽस्तु ते ॥
 समस्तजगदाधार शङ्खचक्र गदाधर ।
 देहि देव ममानुज्ञां युष्मतीर्थनिषेवणे ॥
 त्वं राजा सर्वतीर्थानां त्वमेव जगतः पिता ।
 याचितं देहि मे तीर्थं सर्वपापनुत्तये ॥

इत्यादीन् श्लोकान् पठित्वा वरुणसूक्तं जपेत् ।

उदुक्तमं वरुण पाशेमस्मद्वौवमं विमेध्यमङ्ग्रेथाय ।
 अर्थोवयम॑दित्य व्रते तवान॑गसो अर्दितये स्याम ॥
 अस्त॑भ्राद्याम॑षभो अन्त॑रिक्षम॑मीत वरिमाण॑ पृथिव्या आस॑द-
 द्विश्वा भुव॑नानि सम्राद्विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतान॑ ॥
 यत् किञ्चेदंवरुण दैव्ये जनेऽभिद्रोहं म॑नुष्य॑ श्वर॑मसि ।
 आ॑चत्ती यत्तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेन्सो देव रीरिषः ॥
 कितवासो यद्विरिपुर्न दीवि यद्वौघासत्यमुत यन्न विद्वा ।
 सर्वा ता विष्य शिथिरेव देवायो ते स्याम वरुण प्रियासः ॥

अै ते हेडो वरुण नमोमि रवेयज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।

क्षयैन्नस्मभ्यैमधुरप्रचेतो राजनेनासि शिश्रयः कृतानि ॥

तत्त्वो यामि ब्रह्मणा वन्देमानस्तदाशास्ते यज्ञमानो हविर्भिः ।

अहेऽमानो वरुणोह वोध्युरुशः स मा न आयुः प्रमोषीः ॥

इति वरुणसूक्तं जपित्वा पुण्यतीर्थानि स्मरन् “आपो हि ष्ठा”
द्यैर्मन्त्रैर्मर्जिनं “हिरण्यशृङ्ग”मित्यघर्षणजपब्रह्म कृत्वा पुनस्त्वायात् ॥

आपो हि ष्ठा मैयो भुवस्तान् ऊर्जे देधातन ।

महे रणोय चक्षेसे ॥

योवशिशवतेमो रसस्तस्य भाजयतेह नः ।

उशतीर्ख मातरः ॥

तस्मा अरेङ्गमाम वो यस्य क्षयोयं जिन्वेथ ।

आपो जनयेथा च नः ॥

आपो वा इदःसर्वं विश्वो भूतान्यार्पः प्राणा वा आर्पः पशव

आपोऽन्नमापोऽमृतमापै स्समाडापो विराडार्पै स्स्वराडापश्छन्दाऽस्यापो

ज्योतीष्यापो युजूष्यापे सस्त्यमापु सर्वा देवता आपो
भूर्भुवस्सुवराप ओम् ॥

द्रुपदादिवेन्मुचानः । स्विन्नस्त्वात्वी मल्लादिव । पुनं पवित्रेण-
वाजयम् । आपेश्वन्धन्तु मैनेसः ॥

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपेदे तीर्थं मे देहि याचितः । यन्मयो
मुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः । यन्मे मनेसा वाचा कर्मणा
वा दुष्कृतं कृतम् । तन्न इन्द्रो वरुणो वृहस्पतिः सविता च पुनन्तु
पुनेः पुनः । नमोऽग्न्यैऽप्सु मते नम इन्द्रौय नमो वरुणाय नमो
वारुण्यै नमोऽद्ध्रयः । यदपाङ्ग्रुर्यदेष्यं यदेशान्तन्तदपेगच्छतात् ।
अल्याशनादेतीपानाद्यच्च उप्रात्पतिग्रहात् । तन्नो वरुणो राजा
पाणिना॑ ह्यवमर्शतु । सोऽहमेपापो विरजो निर्मुको मुक्तकिलिव्रषः ।
नाक्षस्य पृष्ठमारुद्य गच्छेद्वृष्टेसलोकनाम् । यश्चाप्सु वरुणस्स पुनावै-
घमर्षणः । इमं मे गङ्ग यमुने सरस्वति शुरुद्वि स्तोमः सचता

परुषिण्या । असिक्षिया मूरुदवृष्टे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुद्दा सुषेऽम्या ।
 ऋतञ्च सल्यज्ञाभीद्वात्पसोऽध्येजायत । ततोरात्रिरजायत तत्समुद्रो
 अर्णवः । समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायन । अहोरात्राणि
 विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी । सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्वमैकल्प-
 यत । दिवेन्न पृथिवीज्ञानतिरक्षमथो सुवृः । यद्युथिव्याखर्ज-
 स्त्रमान्तरेक्षे विरोद्देसी । इमाऽस्तदापो वरुणः पुनात्वेषमरूपणः ।
 पुनन्तु वर्षवः पुनातु वरुणः पुनात्वेषमरूपणः । एष भूतस्य मध्ये
 भुवनस्य गोपा । एष पुण्यकृताल्लोकानेष मृलोरहिरण्मयम् ।
 द्याव॑पृथिव्योरहिरण्मयसुश्रितसुवृः । स नसुवसशिशि-
 शाधि । आद्रज्जवलेति ज्योतिरहमैस्मि । ज्योतिर्ज्वलेतिब्रह्मा-
 मैस्मि । योऽहमैस्मि ब्रह्मा हमैस्मि । अहमैस्मि ब्रह्मा हमैस्मि ।
 अहमेवाहं माज्जुहोमि स्वाहा । अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो चूणहा
 गुरुतल्पगः । वरुणोऽपार्कषमरूपणस्तस्मात्पापात्रमुच्यते । रजो
 भूमिस्त्वमाऽरोदेयस्व प्रवेदन्ति धीराः । आक्रान्त्समुद्रः प्रथमे

विधेमञ्जनयेन् प्रजा भुवेनस्य राजा । वृषोपवित्रे अधि सानो अव्ये
बृहथसोमो वावृधे सुवान इन्दुः ॥

भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवः ॥

(इति स्नात्वा, द्विराचम्य) देवर्षिपितृतर्पणं करिष्यते ^१(देवतीर्थेन)
ब्रह्मादयो ये देवाः तान् देवा॑स्तर्पयामि । सर्वान्
देवा॑स्तर्पयामि । सर्वदेवगणा॑स्तर्पयामि । सर्वदेवपत्नीस्तर्पयामि ।
सर्वदेवगणपत्नीस्तर्पयामि (अथ निवीतम्) (^२ऋषितीर्थेन,) कृष्ण-
द्वैपायनादयो ये ऋषयः तानृषी॑स्तर्पयामि^२ । सर्वानृषी॑स्तर्पयामि^२
सर्वर्षिगणा॑स्तर्पयामि^२, सर्वर्षिपत्नीस्तर्पयामि^२, सर्वर्षिगणपत्नीस्तर्प-
यामि^२, । (प्रजापतिं काण्डर्षिं त+मि^२, सोमं काण्डर्षिं त+मि^२
अग्निं काण्डर्षिं त+मि^२ विश्वान् देवान् काण्डर्षी॑स्त+मि^२
सांहितीर्देवता उपनिषदस्त+मि^२ याज्ञिकीर्देवता उप+मि^२वारुणी-
र्देवता उप+मि^२ हव्यवाहं त+मि^२ विश्वान् देवान् काण्डर्षी॑स्त+मि^२
(^३ब्रह्मतीर्थेन) ब्रह्माणं स्वयम्भुवं त+मि^२ (ऋषितीर्थेन) विश्वान् देवान्
काण्डर्षी॑स्त+मि^२ अरुणान् काण्डर्षी॑स्त+मि^२ (देवतीर्थेन,)
सदस्सप्तिं त+मि^२ ऋग्वेदं त+मि^१ यजुर्वेदं त+मि^१ सामवेदं त+मि^१
अर्थवेदं त+मि^१ इतिहासपुराणं त+मि^१ कल्पं तर्पयामि^१) (अथ

१ तेवत्तीर्त्तम् ऎन्पतु वीरलक्णीं नृणीपाकम्. अतनुल्ल
तेवत्तर्पपन्नम्.

२ गुणीत्तीर्त्तम् एन्पतु संगुवीरलीं नुपोकम्.
अतनुल्ल गुणीत्तर्पपन्नम्.

३ प्ररम्मत्तीर्त्तम् एन्पतु गेरीयवीरलीं अटिपाकम्,
अतनुल्ल प्ररम्मत्तर्पपन्नम्

श्राचीनावीतम्) (पितृतीर्थेन) सोमः पितृमान् यमोऽङ्गिरस्वान् अभ्ये
कव्यवाहन इत्यादयो ये वितरः तान् पितृस्त + मि३ सर्वान् पितृ
स्त + मि३ सर्वपितृगणास्त + मि३ सर्वपितृपत्नीस्त + मि३ सर्वपितृगण-
पत्नीस्त + मि३ (पितृन् स्वधानमस्तर्पयामि३ पितामहान् स्वधा
नमस्त + मि३ प्रप्रितामहान् स्वधा नमस्त + मि३ मातामहान्
स्वधानमस्त + मि३ मातुःपितामहान् स्वधानमस्त + मि३ मातुः प्रप्रिता-
महान् स्वधानमस्त + मि३) ॥

अथाचस्य अञ्जलिना॑]जलमादाय तीरे यक्षमाणं तर्पयेत् ।

यन्मया दूषितं तोयं शारीरमलसञ्चयात् ।

तदोषपरिहाराय यक्षमाणं तर्पयास्यहम् ॥ इति ॥

अथ तीरे कञ्चित्कालं प्राचीनावीती शिखोदकं पुरतः पातयेत्—

लतावृक्षेषु गुल्मेषु वर्तन्ते पितरो मम ।

तेषामाप्यायनार्थं तु इदमस्तु शिखोदकम् ॥ इति ॥

अथ निवीती, उत्तरीयवस्त्रं चतुर्गुणीकृत्य वस्त्रं निष्पीडयेत्—

ये केचास्मत्कुलेजाताः अपुत्रा गोत्रजा मृताः ।

ते गृहन्तु मयादत्तं वस्त्रनिष्पीडनोदकम् ॥

इति स्थले निष्पीड्य, वस्त्रं वामप्रकोष्ठे निक्षिप्य, द्विराचासेत् ।

ततः शुष्केणैकेन वस्त्रखण्डेन शिरः परिमृज्य, अन्येन वस्त्रखण्डेन
अङ्गञ्च परिगृज्य, शुष्कं परिदध्यात् ॥

सङ्कल्पः सूक्तपठनं मार्जनञ्चाघमर्षणम् ।

देवादितर्पणं चेति स्नानं पञ्चाङ्गमीरितम् ॥

अथ पुण्ड्रं धृत्वा प्रातस्सन्ध्यामुपासीत ।

॥ इति प्रातस्सन्नानविधिः ॥

¹ पितिरुक्तिर्तत्तमं ऎन्पतु बेपरीयवीरल आूल्का॒ट्टिवीरल
कली॒न नुपोकमं. अतगुलं पितिरुतर्सप्पज्ञाम.

॥ यज्ञोपवीतधारणम् ॥

आचम्य—शुक्राम्बर+शान्तये ओं भूः+सुवरोम् । ममोपात्त+
प्रीत्यर्थं श्रौतस्मार्तविहितनित्यकर्मानुष्टानयोग्यतासिद्ध्यर्थं ब्रह्मतेजोऽभि-
वृद्ध्यर्थं यज्ञोपवीतधारणं करिष्ये । अप उपस्थृत्य । अस्य श्रीयज्ञोप-
वीतधारणमहामन्त्रस्य परब्रह्म ऋषिः (शिरसि) विष्टुप् छन्दः (मुखे)
परमात्मा देवता (हृदये) यज्ञोपवीतधारणे विनियोगः । दक्षिणं
बाहुमुद्धृत्य तदुपरि यथा ब्रह्मग्रन्थिर्भवति तथा यज्ञोपवीतं गृहीत्वा
सर्वं बाहुमवधाय “यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेः यत्सहजं पुरस्तात् ।
आयुष्यं अग्न्यं प्रतिमुञ्च शुचं यज्ञोपवितं बलमस्तु तेजः ॥”

इति, गृहस्थः द्वे, (त्रीणि वा, उपवीतानि) प्रत्युपवीतं आचम्य
मन्त्रं चोचार्य धारयेत् । अथाचम्य

उपवीतं भिन्नतन्तु जीर्णं कश्मलदूषितम् ।

विसृजामि (जले) न हि ब्रह्मवर्चो दीर्घायुरस्तु मे ॥

॥ इति जीर्णमुपवीतं विसृज्य आचामेत् ॥

॥ इति यज्ञोपवीतधारणम् ॥

॥ अग्निसन्धानम् ॥

प्रातः विधिवत् स्नात्वा सन्ध्यामुपास्य विच्छिन्नौपासनस्य पुनः
करणार्थम् अग्निसन्धानं कुर्यात् । (अनुज्ञा) आचम्य—

“ऋद्या स्मै हृव्यै नैसोपसर्वैः । मित्रं देवं मित्रधेयेन्नो अस्तु ।

अनूराधान्-हविषेऽवर्धयेन्तः । शतञ्चौवेम शरदस्सर्वोराः” ॥

इति यजमानः स्वयं वदन् आचार्यानुगृहीतं पवित्रं धृत्वा, “ओम्

नमस्सदैसे-नमस्सदैसः - पत्तेये-नमस्सखीनां-पुरोगाणां-चक्षुषे-नमो दिवे
नमः पृथिव्यै” ॥

‘सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः’ । इति ब्राह्मणान् अक्षतैरभ्यर्थ्य, नमस्कृत्य, दक्षिणाताम्बूलं गृहीत्वा, अशेषे हे परिषत् भवत्पादमूले मया समर्पितां इमां सौवर्णी किञ्चिदपि दक्षिणां यथोक्तदक्षिणामिव स्वीकृत्य (ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा, अनया मम धर्मपत्न्या सह, अनेककालविच्छिन्नौपासनस्य पुनःकरणार्थम् अग्निसन्धानं कर्तु योग्यतासिद्धिरस्तु इति परिषत्प्रतिवचनम्) सङ्कल्पः— दर्भेष्वासीनः, दर्भान् धारयमाणः, पत्न्या दर्भैरन्वारब्धः, शुक्लाम्बरधरं+सर्वविनोप शान्तये ॥ ओम् भूः+सुवरोम् । ममोपात+ प्रीत्यर्थम् शुभे दिने शोभने+शुभतिथौ अनया मम धर्मपत्न्या सह अग्निं सन्धास्ये अनेककालविच्छिन्नौपासनस्य पुनःकरणार्थम्, इति सङ्कल्प्य, पत्न्यर्थं पुनः प्राणानायम्य पत्नीं वाचयति—ममोपात्त+ प्रीत्यर्थम् अग्निं सन्धास्ये अनेककालविच्छिन्नौपासनस्य पुनः करणार्थम्, इति, उत्तरतो दर्भान्निरस्य, अप उपस्थृश्य, पत्नीमपि अप उपस्थर्शयति ॥

शुचौ देशे चतुरश्रं स्थिण्डलं कल्पयित्वा तत्र शकलेन (दर्भ-वा) दक्षिणत आरभ्य प्रागग्रास्तिस्रो लेखाः पश्चिमतः उदगग्राश्च तिस्रो लेखा उल्लिख्य शकलं स्थिण्डले निधाय सशेषं अद्विरवोक्ष्य शकलं निरक्षत्यां निरस्य, अप उपस्थृश्य, “भूर्सुवसुवरोम्” इत्यग्निं प्रतिष्ठाप्य, अग्न्याहरणपात्रम् अक्षतोदकैः अरिकं कृत्वा, अवोक्षण-

तोयशेषं प्रागुत्सिच्य प्राक्तोयम् अन्यत् निधाय अभिमिध्वा प्रागमै-
रुदग्यैश्च दभैरभिं परिस्तृणाति (पुरस्तात् दक्षिणतः पश्चात् उत्तरतः)
दक्षिणान् इभान् उत्तरान्, उत्तरानधरांश्च कृत्वा, अग्रेरुत्तरतः
दर्भान् संस्तीर्य, तेषु छन्दन्यज्ञिं पात्राणि सादयति, दर्व्याज्यस्थाल्यौ
प्रोक्षणीतरदव्यैँ, चेति । (पवित्रयोस्संस्कारः आयामतः परीमाणम्)
समौ साप्रौ दभौ तृणं काष्ठं बाऽन्तर्धाय, प्रादेशमात्रं छित्वा, अप
उपस्पृश्य, अद्विरनुमृज्य, पवित्रे कृत्वा, सपवित्रेण पाणिना पात्राणि
संस्पृशति । (प्रोक्षणीसंस्कारः) अग्ने: पश्चात् उदगग्रान् दर्भान् संस्तीर्य,
तेषु प्रोक्षणीपात्रं निधाय, अक्षतैः सह अप आसिच्य, उदगग्राभ्यां-
पवित्राभ्यां प्राचीः त्रिरूप्य, पात्राण्युत्तानानि कृत्वा, सपवित्रेण
उत्तानपाणिना पात्राणि सर्वाभिरद्विः त्रिः प्रोक्ष्य, तदक्षिणतो निदधाति ।
(आज्यसंस्कारः) आज्यपात्रमादाय, अग्नेः पश्चान्निधाय, पवित्रान्त-
हिंते तस्मिन् आज्यं निरूप्य, उदीचोऽङ्गारान् परिस्तरणाद्वृहिः उदीच्यां
निरूह्य, तेष्वाज्यमधिश्रित्य, ज्वलता तृणेनावद्योत्य द्वे दर्भान्ते प्रच्छिद्य,
प्रक्षाल्य, आज्ये प्रत्यस्य, ज्वलता तृणेन त्रिः पर्यग्नि कृत्वा, आज्य-
मुदगुद्वास्य, अङ्गारान् अग्नौ प्रत्यूहा, आज्यपात्रं अग्नेः पश्चान्निधाय,
उदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां ¹पुनराहारमाज्यं त्रिरूप्य, पवित्रे प्रागग्रमग्नौ
प्रहरति । (दर्व्यासंस्कारः) येन जुहोति तदग्नौ प्रतितप्य, दर्व्याद्वियं
दभैसंस्मृज्य, पुनः प्रतितप्य, प्रोक्ष्य, निधाय, दर्भान् अद्विसंस्पृश्ये,
अग्नौ प्रहरति । (अग्निपरिषेचनम्) “अद्वितेऽनुमन्यस्व” इति

¹ पुनराहारम् ऎन्पतु पवित्रत्तेत वटक्कु नुணीयाकप
प्रियित्तुक केऊண्टु नेयप्पा त्तिरत्तिल मुतविल किऴक्किल
வைத்து அங்கிருந்து அதிலேயே மறுபடியும் மேற்கே கொண்டு
வந்து அதிலேயே மறுபடியும் கிழக்கே கொண்டுவிடுவது. இப்படி
3 தடவை செய்யவேண்டும்.

दक्षिणतः प्राचीनम् । अनुमतेऽनुमन्यस्व” इति पश्चादुदीचीनम् । “सरेस्वते�नुमन्यस्व” इत्युत्तरतः प्राचीनम् । “देवै सवितः प्रस्तुव” इति समन्तं प्रदक्षिणं परिषिद्धति ॥

(अथ होमः)

अग्निसिद्धयर्थं व्याहृतिहोमं करिष्ये—चतुर्वारं इतरदर्शा
प्रधानदर्शामाज्यं गृहीत्वा, “ओम् भूर्भुवस्सुवस्स्वाहा!” प्रजापतय
इदं न मम । पूर्वेद्युः उपवासः थाने अयाश्वहोमं करिष्ये—पुन-
श्चतुर्वारमाज्यं पूर्ववत् गृहीत्वा “अयाश्वांग्रेडसि-अनभिशस्तीश्च-
सत्यमित्त्वं-अयाऽसि । अर्यसामन्तसा-धृतोऽयसा-हव्यमूहिषे
अयानोधेहि-मेषजलस्वाहा!” अग्नये अयस इदं न मम ।
अनेककालसायं प्रातराहुत्यकरणप्रायश्चित्तार्थं सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि—
पुनश्चतुर्वारमाज्यं गृहीत्वा “ओम् भूर्भुवस्सुवस्स्वाहा!” प्रजापतय
इदं न मम । अनेककालदर्शपूर्णमासस्थालीपाकातिपत्तिप्रायश्चित्तार्थं
सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि—पुनश्चतुर्वारमाज्यं गृहीत्वा “ओम् भूर्भुव-
स्सुवस्स्वाहा!” प्रजापतय इदं न मम । अस्मिन् कर्मणि अविज्ञात-
प्रायश्चित्तानि करिष्ये—(इतः परं प्रतिहोमम् एकवारमेवाज्यग्रहणम्)
“अनांज्ञातं - यदाङ्गोतं - यज्ञस्य - क्रियतेमिथुं । अग्नेतद्दस्यकल्पय-

त्वं हि वेत्य-यथातथँस्वाहा।” अग्रय इदं न मम । “पुरुषसंमितो यज्ञः—
 यज्ञः पुरुषसंमितः । अग्ने तदेस्य कल्पय-त्वं हि वेत्य-यथातथँस्वाहा।”
 अग्रय इदं न मम । “यत्पौकत्राः-मन्त्रसा-दीनदेक्षा न । यज्ञस्य-मन्वते
 मर्त्सः । अग्निष्ठत-होता।-ऋतुवित्-विजानन्-यजिष्ठेदेवान्-ऋतुशो
 यज्ञाति-स्वाहा।” अग्रय इदं न मम । “मूस्स्वाहा।” अग्रय
 इदं न मम । “मुवस्स्वाहा।” वायव इदं न मम । “सुवस्स्वाहा।”
 सूर्ययेदं न मम । “ओम् भूर्भुवस्सुव-स्वाहा।” प्रजापतय
 इदं न मम । अस्मिन् अग्निसन्धानकर्मणि सम्भावितमन्त्रतन्त्रस्वरर्वण-
 विधिविपर्यासन्यूनातिरिक्तादिप्रायश्चित्तार्थं सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि—
 “ओम् भूर्भुवस्सुवस्स्वाहा।” प्रजापतय इदं न मम ।
 “श्रीबिष्णवे स्वाहा।” विष्णव इदं न मम । “नमो रुद्राय पशुपतेये
 स्वाहा।” रुद्राय पशुपतय इदं न मम । (अप उपस्पृश्य) सुस ते अग्ने-
 समिधः-सप्त जिह्वाः-सप्त ऋषेयः-सप्त धार्म प्रियाणि । सप्तहोत्राः-
 सप्तधा त्वा-यजन्ति-सप्तयोनीः-आपृणस्व-घृतेन स्वाहा। अग्रये सप्तवत
 इदं न मम । आज्यपात्रमुत्तरते निधाय, प्राणानायम्य,
 “अदितेऽन्वेमऽस्थाः” दक्षिणतः प्राचीनम् । “अनुमतेऽन्वेमऽस्थाः”

पश्चादुदीचीनम् । “सरेखतेऽन्वेष्याः” उत्तरतः प्राचीनम् ।

“देवं सवितः प्राप्तोवीः” इति समन्तं प्रदक्षिणं परिषिञ्चति ॥

(अथ प्रकारान्तरेणायं होमः)

अत्र आदित एव प्रतिमन्त्रं सकृदगृहीतेनाज्येन होमः । अनुज्ञा-
प्रभृति “देवं सवितः प्राप्तोवं” इति पूर्वपरिषेकान्तं कृत्वा
(होमारम्भः) अग्निसिद्धयर्थं व्याहृतिहोमं करिष्ये—“ओम् भूर्भुव-
स्सुवस्स्वाहा” प्रजापतय इदं न मम । पूर्वेद्युः उपवासस्थाने

अयाश्चहोमं करिष्ये—“अयाश्चाग्नेऽसि - अनभिशस्तीश्च - सत्य-
मित्वं-अया असि । अयेसामनेसा-धृतोऽयसा-हव्यमूहिषे-अयानो
धेहि-भेषजङ्गस्वाहा” । अग्नये अयस इदं न मम ।

“पुर्वस्त्वादित्याः-रुद्रावसेवः-समिन्धतां-पुर्वब्रह्माणः-वसुनीथयज्ञैः ।

घृतेनत्वं-तनुवोवर्धयस्व-सत्यासैन्तु-यज्ञमानस्य-कामास्त्वाहा” अग्नये
वसुनीथयेदं न मम । “मनोज्योतिः - जुषतामाज्यं - विच्छिन्नं
यज्ञं-समिमद्देधातु । या इष्टाः-उषसेः-निम्रवेश्च-ताससन्देधामि-
हविषोघृतेनस्वाहा” मनसे ज्योतिष इदं न मम । “यन्मे

आत्मनः - मिन्दाऽभूत् - अग्निस्तत् - पुनराहोः - जातवेदाः - विचैरणि-
 स्स्वाहा॥” अग्नये जातवेदसे विचर्षण्य इदं न
 मम । “पुनरग्निः-चक्षुरदात्-पुनरिन्द्रः-बृहस्पतिः । पुनर्मे-
 अश्विनायुं-चक्षुरार्घ्यं-अक्षयोस्स्वाहा॥” अग्नीन्द्राबृहस्पत्यश्विभ्य
 इदं न मम । “तन्तुन्तन्वन्-रज्ञसः-भानुमन्वेहि-ज्योतिष्मतः-
 पथोरेक्ष - धियाकृतान् । अनुल्वण - वयत - जोगुवामप्यः - मर्तुर्भव-
 जनयादैव्यं-जनस्स्वाहा॥” अग्नये तन्तुमत इदं न मम । “उद्बुद्ध्यस्वाग्रे-
 प्रतिजागृह्णानं-इष्टार्ते-सऽसृजेशं-अयच्छ । पुनः कृष्णस्त्वा-
 पितरं युवांनं-अन्वाताऽसीत्-त्वयि तन्तुं-एतस्स्वाहा॥” अग्नये तन्तु-
 मत इदं न मम । “त्रयेष्विष्णशत्-तन्तवः-ये वितन्निरोय इमं
 यज्ञं - स्वधयाददेन्ते - तेषांछिन्नं-प्रत्येतत् - दधामिस्वाहा - धर्मो देवान्-
 अप्येतुखाहा॥” अग्नये तन्तुमत इदं न मम । “भू-
 स्स्वाहा॥” अग्नय इदं न मम । “मुवस्स्वाहा॥” वायव इदं
 न मम । “सुवस्स्वाहा॥” लूर्यायेदं न मम । “ओम्
 भूमुवस्सुवस्स्वाहा॥” प्रजापतय इदं न मम । अनेककाल

सायंप्रातराहुत्यकरणप्रायश्चित्तार्थं सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि-
“ओम् भूर्भुवस्सुवस्स्वाहा” प्रजापतय इदं न मम ।
अनेककालदर्शपूर्णमासस्थालीपाकातिपत्तिप्रायश्चित्तार्थं सर्वप्रायश्चित्तं
होष्यामि—“ओम् भूर्भुवस्सुवस्स्वाहा”—प्रजापतय इदं न मम ।
अस्मिन् कर्मणि अविज्ञातप्रायश्चित्तानि करिष्ये—“अनाज्ञातं+
यथातथःस्वाहा” अग्नय इदं न मम । “पुरुषसमितो यज्ञः
+ तथःस्वाहा” अग्नय इदं न मम । “यत्पौकत्राः+
येजाति-स्वाहा” अग्नय इदं न मम । “त्वन्नो अग्ने-वरुणस्य
विद्वान्-देवस्य हेऽः-अवेयासिसीष्टाः । यजिष्ठः-वह्नितमः-शोशुचानः-
विश्वादेषाऽसि-प्रसुमुग्धि-अस्मत्स्वाहा” अग्नीवरुणाभ्यामिदं न
मम । स त्वन्नो अग्ने-अवमः-भवोती-नेदिष्ठो अस्याः-उषसो
व्युष्टौ । अवेयक्षवनः-वरुणं रोणः-वीहिमृडीकं-सुहवोनः-एधि स्वाहा”
अग्नीवरुणाभ्यामिदं न मम । “यत् इन्द्र-भयोमहे-ततो नेः-
अमैयं कृधि । मध्वन्-शग्धि-तव तन्नः-ऊतये-विद्विष्वः-
विमृधोजहि-स्वाहा” इन्द्राय मध्वत इदं न मम । स्वस्तिदाः-
विशस्पतिः-वृत्रहा-विभृद्धोवशी । वृषेऽद्रः-पुरएतुनः-स्वस्तिदाः-

अभयङ्करस्वाहा।” इन्द्राय अभयङ्करायेदं न मम । “आभिगीर्भिः-
 यदतो नः-ऊनमाप्यायय-हरिवः-वर्धमानः । यदा-स्तोत्रभ्यः-
 महिंगोत्रा-रुजासि-भूयिष्ठभाजः-अर्धते स्याम-स्वाहा।” इन्द्राय
 हरिवते वर्धमानायेदं न मम । “त्यम्बकं-यजामहे-सुगन्धि-
 पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव-बन्धनात्-मृत्योमुक्षीय-माऽमृतात्-
 स्वाहा।” त्यम्बकायेदं न मम । “इदं विष्णुः-विचेक्रमे-
 त्रेधा-निर्देषे पदम् । समृद्धमस्य-पाञ्चसुरे स्वाहा।” विष्णव इदं न
 मम । “भूस्स्वाहा।” इत्यारभ्य “देवेसवितः प्रासौरीः”
 इत्युत्तरपरिषेकान्तं पूर्ववत् कर्तव्यम् ॥

॥ इति प्रकारान्तरेणाग्निसन्धानहोमः ॥

शुक्लाम्बर+शान्तये । ओम् भूः+सुवरोम् । ममोपात्त+प्रीत्यर्थ
 अनेककालसायम्प्रातराहुत्यकरणप्रायश्चित्तार्थं अनेककालदर्शपूर्णमास-
 स्थालीपाकातिपत्तिप्रायश्चित्तार्थं यत्किञ्चिदौपासनहोमद्रव्यदानं प्राजापत्य-
 कृच्छ्रप्रत्याग्नायतया यत्किञ्चिद्विरण्यदानश्चकरिष्ये (इति सङ्कल्प्य
 सतण्डुलं हिरण्यं गृहीत्वा)

हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेम बीजं विभावसोः ।

अनन्तपुण्यफलदं अतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

तण्डुला वैश्वदेवत्याः पाकेनान्तं प्रचक्षते ।

यतस्तण्डुलदानेन अतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥

अनेककालसायं प्रातराहुत्यकरणप्रायश्चित्तीयं अनेककालदर्श-
पूर्णमासस्थालीपाकातिपत्तिप्रायश्चित्तीयं च इदभौपासनहोमद्रव्यं ,प्राजा
पत्यकुच्छुप्रत्यान्नयभूतं यत्किञ्चिद्विरण्यद्वय यज्ञेश्वरस्वरूपाय ब्राह्मणाय
सम्प्रददे न मम, इति ब्राह्मणाय तण्डुलादिकं दद्यात् ॥

॥ इत्यग्निसन्धानम् ॥

॥ अथ औपासनम् ॥

शुक्लाम्बरधरं+शान्तये । ओम् भूः+सुवरोम् । ममो-
पात्+प्रत्यर्थं यूवेद्युः सायमौपासनेन सह अद्य प्रातरौपासनं
तण्डुलैर्द्यामि, इति सङ्कल्प्य, अप उपस्पृश्य

“चत्वारि शृङ्गां-त्रयोऽस्य-पादाः:-द्वे शीरोषे-सप्तहस्तासः-अस्य ।

त्रिधा बद्धः-वृषभः-रोरवीति-महो देवः-मत्यान्-आविवेश ॥

एष हि देवः-प्रदिशः-अनुसर्वीः-

पूर्वो हि जातः-सउगम्भी-अन्तः ।

सविजायमानः-स जनिष्यमौणः-

प्रत्यङ्गमुखाः-तिष्ठति-विश्वतो मुखः”

सर्वतोमुख है अग्ने ममाभिमुखो भव, इत्यग्नि ध्यात्वा
अग्निमित्तः अक्षतैः, प्रागारभ्याष्टसु दिक्षु, अग्नये नमः, जातवेदसे

नमः, सहौजसे नमः, अजिराप्रभवे नमः, वैश्वानराय नमः, नर्यापसे नमः, पंक्तिराधसे नमः, विसर्पिणे नमः, इत्यग्नेष्टपुरुषान्, अग्नो—यज्ञपुरुषाय नमः, आत्मनि-आत्मने नमः, ब्राह्मणेषु सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः, इति यज्ञपुरुषादीश्च अभ्यर्थ्य “अदि तेऽनुमन्यस्व” “अनुमतेऽनुमन्यस्व” “सर्वतेऽनुमन्यस्व” “देव सवितः प्रसुव” इति परिषिद्ध्य, “होष्यामि” इति ब्राह्मणाननुज्ञाप्य “जुहुधि” इति तैः प्रत्युक्ते, तूष्णीमेकां समिधमग्नावाधाय, औपासनहोमद्रव्यं दक्षिणहस्ते किञ्चित्, वामहस्ते तदधिकं च गृहीत्वा, प्रथमं दक्षिणहस्तस्थितेन द्रव्येण अग्रेष्मध्ये “अग्नये स्वाहा!” अग्नय इदं न मम । ततो वामहस्तस्थितं द्रव्यं दक्षिणहस्ते गृहीत्वा तेन अग्नेरुत्तरार्धपूर्वार्धे “अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा!” अग्नयेस्विष्टकृत इदं मम । पुनः पूर्ववत् औपासनहोमद्रव्यं द्विधा विमज्य तेन क्रमशः पूर्ववत् “सूर्याय स्वाहा!” सूर्यायेदं न मम । “अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा!” अग्नये स्विष्टकृत इदं न मम “अदिते₊स्थाः अनुमते₊स्थाः, सर्वते₊स्थाः, “देवसवितः प्रासौवीः” इति पूर्ववत् परिषिद्ध्य, सायंप्रातरौपासनहोमसादूगुण्यार्थं अनाज्ञातादि-मन्त्रजपङ्करिष्ये—“अनाज्ञातं₊यथातथम्” ॥ “पुरुषसंमितो यज्ञः₊यथातथम्” ॥ “यत्पौक्रत्राः₊येजति” ॥ “इदं विष्णुः₊पाषुरो”

इति जपित्वा “‘स्वाहा’” इति समिधमग्नावाधाय अग्नेरुपस्थानङ्करिष्ये—

“अग्ने नये-सुपथौ राये-अस्मान्-विश्वानि देव-वयुनौनि विद्वान् ।

युयोध्येस्मत्-जुहुराणमेनः-भूर्भिष्ठान्ते नमेऽक्ति विधेम ॥”

अग्नये नमः ।

मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं ह्रुताशन ।

यद्गुतन्तु मया देव परिपूर्णं तदस्तुते ॥

प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तपःकर्मतिमकानि वै ।

यानि तेषामशेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम् ॥

नमस्ते गर्वपत्याय नमस्ते दक्षिणाग्नये ।

नम आहवनीयाय महावेद्ये नमो नमः ॥

काण्डुद्योपपाद्याय कर्मब्रह्मस्वरूपिणे ।

स्वर्गापवर्गरूपाय यज्ञेशाय नमो नमः ॥

यज्ञेशच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव ।

कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥

इति नमस्कृत्य, अभिवाद्य, अग्नेर्भस्म गृहीत्वा

“बृहत्सामै-क्षत्रभृत्-वृद्धवृष्णियं-त्रिष्टुमौजः-शुभितं-उग्रवीरम् ।

इन्द्रस्तोमेन-पञ्चदशेन-मध्यमिदं-वातेन-सर्गरेण रक्ष ॥”

इति रक्षां धृत्वा, कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्याऽस्मना वा
ग्रकृतेस्वभावात् । करोमि यद्यत् सकलं परस्मै नारायणयेति
समर्पयामि ॥ इति भूमौ साक्षतं जलं निनीय—पवित्रं विसृज्याचम्य,
अग्निं सुरक्षितं कुर्यात् ॥

“ओम् । भूर्भुवस्सुवः । तत्सेवितुर्वेरेष्यंभग्नीं देवस्य धीमहि ।
धियो यो नः प्रचोदयत्” । देवं सवितः प्रदुव । सत्यं त्वर्तेन
परिषिद्धामि । अमृतोपस्तरेणमसि । प्राणाय स्वाहा॑, अपानाय स्वाहा॑,
व्यानाय स्वाहा॑, उटानाय स्वाहा॑, समानाय स्वाहा॑, ब्रह्मणे स्वाहा॑,
महागणपतये नमः नालिकेरखण्डद्वयं (कदलीफलादिकं वा) निवेदयामि,
निवेदनानन्तरं आचमनीयं स+मि, अमृतापिधानमौसि । पूर्णि-
फलसमायुक्तं नागवल्लीदलैर्युतम् । कर्पूरचूणेसंयुक्तं ताम्बूलं प्रति-
गृह्यताम् ॥ ताम्बूलं निवेदयामि । कर्पूरनीराजनं सन्दर्शयामि-
“न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विद्युतो भान्ति कुतोऽ यमग्निः ।
तमेव भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति” ॥

नीराजनानन्तरं आचमनीयं समर्पयामि मन्त्रपुष्पं स+मि,
स्वर्णपुष्पं समर्पयामि, समस्तोपचारान् समर्पयामि,

वक्रतुण्ड महाकाय कोटिसूर्यसमप्रभ ।

निर्विंश्टि कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा ॥

इति सम्प्रार्थ्य, करिष्यमाणतत्त्वकर्मानुगुणं सङ्कल्प्य
“गणानांत्वा॒ सादेनम्” अस्मात् हरिद्राब्रिम्बात् आवाहितं
महागणपतिं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि, शोभनार्थं क्षेमाय पुनरागमनाय
च, इति विघ्नेश्वरमुद्वास्य, तत्प्रसादं शिरसि धारयेत् ॥

॥ ग्रहप्रीतिः ॥

पवित्रपाणिः—शुक्रास्वरं शान्तये ॥

ओम् भूः × सुवरोम् । मम × प्रीत्यर्थम् अद्य सङ्कलिप्तत ॥
 कर्मारम्भमुहूर्तस्य सुमुहूर्ततासिद्ध्यर्थं तलग्रापेक्षया (मयिविषये)
 आदित्यादीनां नवानां ग्रहाणां आनुकूल्यसिद्ध्यर्थं आदित्यादि-
 नवग्रहप्रसादसिद्ध्यर्थं यत्किञ्चित् हिरण्यदानङ्गरिष्ये । अप
 उपस्थृत्य । (साक्षतं हिरण्यं गृहीत्वा) तीर्थनिनीय, “हिरण्यगर्भगर्भस्थं
 हेम बीजं विभावसोः । अनन्तपुण्यफलदं अतशशान्तिं प्रयच्छ मे ॥”
 सङ्कलिप्तत ॥ कर्मारम्भमुहूर्तस्य सुमुहूर्ततासिद्ध्यर्थं आदित्यादिनवग्रह-
 देवताप्रसादसिद्ध्यर्थं इदमाग्नेयं हिरण्यं नानागोत्रेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः
 तेभ्यस्तेस्यः संप्रददे, न मम । इति भूमौ निनीय, हिरण्यं ब्राह्मणेभ्यो
 दत्त्वा आदित्यादयः प्रीयन्ताम् इति प्रार्थयेत् ॥

॥ अभ्युदयः ॥

पवित्रपाणिः—शुक्रास्वरधरं शान्तये । ओम् भूः × सुवरोम् ।
 मम × प्रीत्यर्थं अद्य सङ्कलिप्तत ॥ कर्माङ्गतया अभ्युदयं हिरण्यस्वरूपेण
 करिष्ये । अप उपस्थृत्य । (साक्षतं हिरण्यं गृहीत्वा) तीर्थ निनीय ‘हिरण्य-
 गर्भगर्भस्थं हेम बीजं विभावसोः । अनन्तपुण्यफलदं अतशशान्तिं
 प्रयच्छ मे ॥’ अद्य सङ्कलिप्तत ॥ कर्माङ्गभूतेऽस्मिन्नभ्युदये सत्यवसुसंज्ञक
 विश्वेदेव - अभ्युदयसंरक्षकविष्णुसहित - नान्दीशोभनदेवताप्रीत्यर्थं
 इदमाग्नेयं हिरण्यं सत्यवसुसंज्ञकविश्वेदेव - अभ्युदयसंरक्षक -
 विष्णुसहितनान्दीशोभनदेवतास्वरूपेभ्यः ब्राह्मणेभ्यः संप्रददे, न मम
 इति भूमौ निनीय, नान्दीशोभनदेवताः पितरः प्रीयन्ताम्, इति हिरण्यं
 ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा,—स्वामिनः मया हिरण्येन कृतमभ्युदयकर्म
 सम्पन्नम्? इतिप्रार्थयेत् । ‘सुसम्पन्नम्’ इति ब्राह्मणप्रतिवचनम् ॥

“इडे देवहूः, मर्तुर्यज्ञनीः, बृहस्पतिः, उकथामदानि,
 रा॒सि॒ष्ट॒त्, वि॒श्च॑ देवा॒ः, सू॒क्ष्मा॒च॑ः, पृ॒थिवि॒मात॑ः, मा॑ मौ हि॒ंसी॑ः,
 मधु॑ मनि॒ष्ये, मधु॑ जनि॒ष्ये, मधु॑वृश्या॒मि, मधु॑ वृदिष्या॒मि, मधु॑मर्तो॑
 देवे॒भ्य॑ः, वा॒च्चमुद्या॒सं, शु॒श्रूषेण्याँ॑, मनु॒ष्यै॒भ्य॑ः, तं॑ मौ॒ देवा॒ः, अ॒वन्तु,
 शोभा॑यै॒ पितर॑ः, अ॒नु॒मदन्तु” ॥ इडे॑ एहि॑ ॥ “अ॒दि॒तिर्न॑ः, उ॒रु॒ष्यतु,
 अ॒दि॒तिः॑ - शर्म॑ यच्छतु । अ॒दि॒तिः॑, पा॒त्व॒हृ॒सः” ॥ अ॒दि॒त एहि॑ ॥
 “प्रण॑ देवी॑, सर॑स्वती॑, वा॒जेभि॑ः, वा॒जिनी॑वती॑ । धीनां॑, अ॒वित्री॑,
 अ॒वतु” ॥ सर॑स्वत्येहि॑ ॥ शोभनं॑ शोभनम्॑ । मनस्समाधीयताम्॑
 (“समाहितमनसः॑ स्मः” इति॑ ब्राह्मणप्रतिवचनम्॑) प्रसीदन्तु॑ भवन्तः॑,
 (“प्रसन्नाः॑ स्मः” इति॑ ब्राह्मणप्रतिवचनम्॑) श्रीरस्त्वति॑ भवन्तो॑
 ब्रुवन्तु॑ (“अस्तु॑ श्रीः” इति॑+प्रतिवचनम्॑) पुण्याहं॑ भवन्तो॑ ब्रुवन्तु॑ ।
 (“ओम्॑ पुण्याहम्॑” इति॑+प्रतिवचनम्॑) अथ॑ अभ्युदयकर्माङ्गं॑
 पुण्याहं॑ वाचयित्वा॑, ब्राह्मणेभ्य॑ः आशिषो॑ गृहीयात्॑ ॥

॥ पुण्याहवाचनम्॑ ॥

शुचौ॑ देशे॑ चतुरश्च॑ स्थणिडलमुपकर्त्य, तस्मिन्॑ ब्रीहीन्॑
 तदुपरि॑ तण्डुलांश्च॑ निक्षिप्य, तन्मध्ये॑ अष्टदलं॑ पद्मं॑ विलिख्य, तत्र
 प्रागग्रान्॑ दर्भान्॑ संस्तीर्य, तेषु॑ कुम्भं॑ निधाय, व्याहृतीभिः॑ शुद्ध-
 जलेनापूर्य, पञ्चत्वकूपञ्चपलवरतनकूर्चनालिकेरादिभिरलङ्घकृत्य

आचम्य, पवित्रं धृत्वा, प्राङ्गुमुखः दर्भेष्वासीनः, दर्भान् धारयमाणः
 सङ्कल्पक्लरोति,—शुक्राम्बर+शान्तये । ओमभूः+सुवरोम । ममोपात्त+
 श्रीत्यर्थं शुभे दिने शोभने+शुभतिथौ आत्मशुद्धयर्थं गृहमण्डपादिसर्वोप-
 करणशुद्धयर्थं पुण्याहवाचनङ्करिष्ये—(सङ्कल्पिततत्त्वमाङ्गतया
 पुण्याह वाचने, सङ्कल्पितकर्मनाम.. निर्दिश्य तदङ्गं पुण्याहवाचनङ्क-
 रिष्ये) इति सङ्कल्प्य, अप उपस्पृश्य, पुण्याहे यथासम्भवं ब्राह्मणान्
 भोजयिष्ये इति सहिरण्यं अक्षतोदकं भूमौ निनीय, हिरण्यं ब्राह्मणेभ्यो
 दद्यात् । अथ पुण्याहवाचनकर्मणि ऋत्विजो वो वृणे इति ब्राह्मणान्
 वृत्वा दक्षिणोत्तराभ्यां पाणिभ्यां कुम्भं धृत्वा (दर्भमुष्टिना वा-
 स्पृष्टद्वा) ब्राह्मणान् पृच्छति—ओम् भवद्विरनुब्रातः पुण्याहं
 वाचयिष्ये ('ओम् वाच्यताम्' इति+प्रतिवचनम्) ओम् कर्मणः
 पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु, ('ओम् पुण्याहं कर्मणोऽस्तु' इति+प्रति-
 वचनम्) ओम् कर्मणे स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु, ('ओम् कर्मणे स्वस्ति'
 इति+प्रतिवचनम्) ओम् कर्मणः ऋद्विं भवन्तो ब्रुवन्तु ('ओम्
 कर्म ऋध्यताम्' इति+प्रतिवचनम्) ततो दर्भेषु कुम्भं निधाय,
 (दर्भमुष्टि निधाय) कुम्भस्योत्तरतः अन्यस्मिन् पात्रे कूर्चेन कुम्भात्
 उदकं प्रतिवचनमासिञ्चति—ऋद्विः समृद्धिरस्तु, पुण्याहसमृद्धिरस्तु,
 शुभङ्कर्मास्तु, प्रजापतिः श्रीयताम् (सङ्कल्पितकर्माङ्गतया पुण्याहे
 तत्कर्मनिदिष्टाः देवताः श्रीयन्ताम् इति) शान्तिरस्तु, तुष्टिरस्तु,
 पुष्टिरस्तु, ऋद्विरस्तु, निर्विन्मरस्तु, आयुष्यमस्तु, आरोग्यमस्तु, धन
 धान्यसमृद्धिरस्तु, गोब्राह्मणेभ्यः शुभं भवतु, (ऐशान्यां) बहिर्देशे
 अरिष्टनिरसनमस्तु, (आग्नेयां) यत् पापं तत् प्रतिहतमस्तु, सर्वशोभ
 नमस्तु, सर्वाः सम्पदः सन्तु, पात्रोत्सिक्तं जलं पुनः कुम्भे निनीय,
 वरुणपूजाङ्कर्यात् ॥

“ओम्, इमं मे वरुण, श्रुधी हवं, अद्या च मृडय । त्वामैवस्युः,
आचेके ॥ तत्वो यामि, ब्रह्मणावन्देमानः, तदाशास्ते, यज्ञमानो
हविर्भिः । अहेडमानः, वरुणेह वौधि, उरुशः स, मा नः, आर्युः,
ग्रमोषीः ॥

अस्मिन् कुम्भे सकलतीर्थाधिपतिं वरुणं ध्यायामि, आवा-
ह्यामि, वरुणाय नमः आसनं स+मि, पाद्यं स+मि, अर्ध्यं
स+मि, आचमनीयं स+मि, “भूर्भुवस्सुवः” स्नपयामि,
स्नानानन्तरमाचमनीयं स+मि, वस्त्रार्थं अक्षतान् स+मि,
उपवीतार्थं अक्षतान् स+मि, आभरणार्थं अक्षतान् स+मि,
गन्धान् धारयामि, कुड्कुमं स+मि, अक्षतान् समर्प-
यामि, पुष्पैः पूजयामि, ओम् वरुणाय नमः, प्रचेतसे नमः, सुहृष्णिणे
नमः, अपां पतये नमः, मकरवहनायनमः, माणिक्यभूषणाय
नमः, यादसां पतये नमः पाशहस्ताय नमः, वरुणाय नमः,
नानाचिधपरिमलपत्रपुष्पाणि स+मि, धूपार्थं अक्षतान् स+मि
दीपार्थं अक्षतान् स+मि (अथनैवेद्यम्)

“ओम् भूर्भुवस्सुवः तत्सवितुः+प्रचोदयात् । देवं सवितः+
परिषिङ्गामि” । “अमृतोपस्तरेणमसि, प्राणाय स्वाहा+ब्रह्मोगे स्वाहा”
वरुणाय नमः नालिकेरखण्डद्वयं (कदलीफलादिकं वा) निवेदयामि,
निवेदनानन्तरं आचमनीयं स+मि, “अमृतापिधानमैसि” । पूर्णीफल+

प्रतिगृह्यताम् ॥ ताम्बूलं निवेदयामि, कर्पूरनीराजनं सन्दर्शयामि, (न) तत्र + सर्वमिदं विभानि) नीराजनानन्तरं आचमनीयं स.+मि, मन्त्रपुष्टं स.+मि, सुवर्णपुष्टं स.+मि, सर्वोपचारैः पूजयामि, पुण्याहवाचन-जपकर्मणि, सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः, इति ब्राह्मगानभ्यर्च्य, कुम्भं स्पृष्ट्वा ब्राह्मणैस्सह जपति । जपमन्त्राः, “दधिकावृण्णो अकारश्च ज्ञिष्णोरश्चस्य वाजिनेः । सुरभि नो मुख्योकरत्प्रण आयुर्वेषि तारिषित् ॥ आपो हि ष्ठा-मयो भुवस्तानैऽर्जेऽद्धातन । महे रणोय चक्षेसे ॥ यो वैशिश्वर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नैः । उशतीरिव मातरैः ॥ तस्मा अर्ङ्गमाम वे-यस्य क्षयोय जिन्वेथ । आपो जनयेथा च नः” ॥

हिरण्यवर्णश्चुच्चेः पावका यासु जातः कश्यपो यास्त्विन्द्रः । अग्नियं गर्भन्दधिरे विरुद्धपास्तान आपशशुस्योना भवन्तु ॥ यासाऽराजा-वरुणो याति मध्ये सत्यानुते अवपश्यञ्जनैनाम् । मधुश्चुतश्चुच्यो-याः पौवकास्तान आपशशुस्योना भवन्तु ॥ यासाऽन्देवा दिवि कृष्णवन्ति-भक्षयं या अन्तारिक्षे बहुधा भवन्ति । याः पृथिवीं पर्यसोन्दर्शन्ति

शुक्रास्ता न आपशांस्योना भवेन्तु ॥ शिवेन मा चक्षुषा पश्यताप-
शिवयो तनुवोपेष्टृशत त्वर्चं मे । सर्वां अग्नीरूपसुषदो हुवे वो मयि-
वर्चो बलमोजो निर्वत्त ॥

यददस्संप्रयती रहावेनदताहते । तस्मादानं द्यो नामस्थतावो
नामानि सिन्धवः । यत्प्रेषिता वरुणेन ताश्शीभूसमवैलगत । तदा-
प्नोदिन्द्रो वो यत्तीस्तस्मादापो अनुस्थन । अपक्रामांस्यन्दमाना अवी-
वरत वोहिकम् । इन्द्रो वशकिभिर्देवीतस्माद्वाणिम् वो हितम् ।
एको देवो अप्यतिष्ठस्यन्दमाना यथावशम् । उदानिषुमहीरिति तस्मा-
दुकमुच्यते । आपो भद्रा वृतमिदाप आमुखनीषोमौ विभ्रत्याप इत्ताः ।
तीव्रो रसो मधुपृच्छामरङ्गम आ मा प्राणेन सह वर्चस गन् । आदित्यस्याम्युत-
वो शृणोम्यामाघोषो गच्छति वाङ्गते आसाम् । मन्ये भेजानो अमृतस्य
तरहि हिरण्यवर्णा अतृप्यथदावः । आपो हि ष्ठा मेयो भुवस्ताने उर्जे+
च नः । दिवि श्रेयस्त्रान्तरिक्षे यतस्व पृथिव्या सम्मेव ब्रह्मवर्चसमेसि
ब्रह्मवर्चसाय त्वा ॥

पर्वमानस्मुवर्जनेः । पवित्रेण विचैरणिः । यः पोता स पु-
 नातु मा । पुनर्नुं मा देवजनाः । पुनन्तु मन्वो धिया । पुनन्तुविश्व
 आयवः । जातेवेदः पवित्रवत् । पवित्रेण पुनाहि मा । शुक्रेण
 देव दीर्घत् । अग्ने क्रत्वा क्रतूर्णु । यत् पवित्र मर्चिबि । अग्ने
 वित्तमन्तरा । ब्रह्मतेन पुनीमहे । उभाभ्यादेवसवितः । पवित्रेण
 सवेन च । इदं ब्रह्म पुनीमहे । वैश्वदेवी पुनती देव्यागात् ।
 यस्यै वह्नीस्तनुवो वीतपृष्ठाः । तयामदन्तस्सधमादेषु । वयुस्योम-
 पत्तयो रथीणाम् । वैश्वानरो रशिभिर्मुनातु । वार्तः प्राणेनेषिरो भयो-
 भूः । व्यावृपृथिवी पर्यसा पर्योभिः । ऋतावरी यज्ञिये मापुनीताम् ।
 बृहद्विसवितस्तृभिः । वर्षिष्टैर्देवमन्मेभिः । अग्नेदक्षैः पुनाहिमा ।
 येन देवा अपुनत । येनापो दिव्यङ्कशः । तेनदिन्येन ब्रह्मणा ।
 इदं ब्रह्म पुनीमहे । यः पौवमानीरध्येति । ऋषिभिसंभृतरसम् ।
 सर्वसपूतमेश्वराति । स्वदितंमैतरिश्वेना । पावमानीर्यो अध्येति ।
 ऋषिभिसंभृतरसम् । तस्मैसरेस्वतीदुहे । क्षीरसर्पिर्मधूदकम् ।

पावमानीस्त्वस्त्ययनीः । सुदुधाहिप्यस्त्वतीः । ऋषिभिसंभृतोरसः ।
 ब्राह्मणेष्वमृतंहितम् । पावमानीर्दिशन्तुनः । इमल्लोकमथोअसुम् ।
 कामान्धसमर्धयन्तुनः । देवीदेवैसमाभृताः । पावमानीस्त्वस्त्ययनीः ।
 सुदुधाहिवृतश्चुतः । श्रष्टिभिसंभृतोरसः । ब्राह्मणेष्वमृतंहितम् ।
 येनदेवाः पविक्षेण । आत्मानंपुनतेसदा । तेनसहस्रधारेण । पावमा-
 न्यः पुनन्तुमा । प्राजापत्यंपवित्रम् । शतोद्यामंहिरण्यम् । तेन
 ब्रह्मविदोवयम् । पूतंब्रह्मपुनीमहे । इन्द्रसुनीतीसहमापुनातु । सोमस्त्व
 स्त्यावरुण स्समीच्या । यमोराजप्रमृणाभिः पुनातु मा । जातवेदामो
 र्जयेन्त्या पुनातु ॥

भूमुवस्तुवः । तच्छृङ्खोरावृणीमहे । गातुर्यज्ञाय । गातु-
 र्यज्ञपतये । देवीस्त्वस्तिरस्तु नः । स्वास्तिर्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वज्ञिगातु
 भेषजम् । शक्तो अस्तु द्विपदै । शञ्चतुष्पदे ॥

॥ ओम् शान्ति शान्ति शान्तिः ॥

पुनः पूजा—वरुणाय नमः आसनादिसमस्तोपचारैः पूजयामि-
 (पुष्पाक्षतैः) तत्त्वोयामि+मान् आयुः प्रमोर्णीः । अस्मात् कुम्भात्
 आवाहितं वरुणं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि । शोभनार्थे क्षेमाय प्रनराग-
 मनाय च, इति वरुणमुद्घास्य, द्वृपदादिवेन्मुच्चानः । स्तिन्नस्त्वात्मी-
 मलादिव । पूर्तं पवित्रेणवाज्यम् । आपश्चुधन्तु मैन्सः । भूर्भुवस्सुवो
 भूर्भुवस्सुवो भूर्भुवस्सुवः” इत्यात्मानं पतीञ्चप्रोक्षति । ऋत्विजः
 देवस्यत्वेत्यादिभिः प्रोक्षन्ति—देवस्ये त्वा सवितुः प्रेसवे । अश्विनों
 र्बाहुभ्याम् । पूष्णोहस्ताभ्याम् । अश्विनोंमैषेषज्येन । तेऽसे ब्रह्म-
 वर्चसायाभिषिञ्चामि । देवस्यत्वासवितुः प्रेसवे । अश्विनोंर्बाहुभ्याम् ।
 पूष्णोहस्ताभ्याम् । सर्वस्वलै मैषेषज्येन । वीर्योयाचर्योयाभिषिञ्चामि ।
 देवस्यत्वासवितुः प्रेसवे । अश्विनोंर्बाहुभ्याम् । पूष्णो हस्ताभ्याम् ।
 इन्द्रस्येन्द्रियेण । श्रियैयश्चेवलौयाभिषिञ्चामि ॥ देवस्यत्वासवितुः प्रेसवे
 श्विनोंर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्याम् । सर्वस्वलै वाचोयन्तुर्यन्त्रेणग्रस्त्वा साम्राज्ये-
 नाभिषिञ्चामीन्द्रस्यत्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामि बृहस्पतैर्त्वा साम्राज्ये-
 नाभिषिञ्चामि ॥ इति ॥

“भूर्भुवस्सुवः” इति व्याहुतीभिरेव गृहमण्डपादीनि सर्वोपकरणानि
च प्रोक्षेत् । यजमानः-पवित्रं कर्णे निधाय “आप॒इद्वा उ॑भेष्जीः, आप॑
अमीव॒चात्नीः । आप॒सर्वस्य भेष्जीः, तामे कृष्णन्तु भेष्जम् ॥
अकालमृत्युहरणं सर्वव्याधिनिवारणम् । सर्वपापक्षयकरं मन्त्र
पूतोदकं शुभम् ॥ इति पुण्याहतीर्थं निषेद्य पत्नीं च निषेवयित्वा
(अकालमृत्युहरण + मन्त्रपूतोदकं शुभम्) पुनः पवित्रं धृत्वा, “अनया
दक्षिणया वरुणः श्रीयताम्” इति पुण्याहवाचनजपकर्तृभ्यो
ब्राह्मणेभ्यः दक्षिणां दत्वा पवित्रं विसृज्य आचम्य तानृत्विजो
भोजयित्वाऽशिषो वाचयेत् ॥

॥ पञ्चगव्य सम्मेलनम् ॥

आचम्य पवित्रं धृत्वा दर्भेष्वासीनः+ श्रीपरसेश्वर श्रीत्यर्थं
आत्मशुद्धयर्थं त्वरगस्थिदोषनिवृत्यर्थं पञ्चगव्यसम्मेलनङ्करिष्ये-इति
सङ्कल्प्य स्थणिडलोपारि तण्डुलराशौ षट्सु पात्रेषु षड्द्रव्याणि तत्तन्मन्त्रे-
णाभिमृशेत् । तत्र प्रथमं मध्यपात्रे गोमूत्रं गायत्र्याऽभिमृश्य

अथ, गन्धद्वारा न्दुराधरणा नित्यपुष्टाङ्गरीषिणीम् । ईश्वरी
सर्वभूताना न्तामिहोपह्येश्रियम्” ॥ इति मन्त्रेण पूर्वपात्रे
गोमयमभिमृशेत् । अथ “आप्यौयस्व समेतुते विश्वतैस्सोम वृष्णियम् ।
भवा वाऽस्य सङ्गथे” ॥ इति मन्त्रेण दक्षिणपात्रे क्षीरमभिमृशेत् ।

अथ “दधिक्रावणो अकारूष ज्ञिष्णोरस्य वाजिनेः । सुरभि नो
 मुखौकरत्प्रण आयूँवि तारिषित्” ॥ इति मन्त्रेण पश्चिमपात्रे दधि
 अभिमृशेत् । अथ “शुक्रमैसि ज्योतिरसि तेजोऽसि” इति मन्त्रेण
 उत्तरपात्रे वृत्तमभिमृशेत् । अथ, “देवस्येत्वा सवितुः प्रेसवैऽश्चिनो
 र्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्या माद्देदे । इति मन्त्रेण ईशानपात्रे कुशो
 दक्षमभिमृशेत् । पुनः मध्यपात्रं स्पृशन् “ओम् भूर्भुवस्सुवेः । तत्सेवितुः +
 प्रचोदयात्” इति गायत्रीं सकृदुच्चार्य, पुनः “गन्धद्वारां + श्रियम् ।
 इति + गोमयं मध्यपात्र एव निक्षिप्य, पुनः “आप्यौयस्व + सङ्घथे ॥
 इति क्षीरमपि मध्यपात्र एव संमिश्रय, पुनः “दधिक्रावणः +
 तारिषित् । इति दधिच तत्रैव संमिश्रय पुनः “शुक्रमैसि + तेजोऽसि,
 इति वृत्तच्च तत्रैव संमिश्रय पुनः “देवस्येत्वा + आदेदे, इति ईशानपात्रात्
 कुशोदकच्च तत्रैव निनीय सम्मेलितं सर्वं प्रणवेनालोङ्ग्य दशवारं
 प्रणवच्च जपित्वा तत्र पञ्चगव्ये तदेवता गाः पूजयेत्—आगावो
 अग्मन्-उत्तमद्रमक्नन् । सीदन्तुगोष्ठे-रण्यव्यन्त्वस्मे ॥ प्रजावतीः-पुरुरुपाः-
 इहस्युः । इन्द्राय पूर्वीः-उषसोदुहानाः ॥ अस्मिन् पञ्चगव्ये गोदेवताः
 व्यायामि आवाहयामि पञ्चगव्य देवताभ्यो नमः आसनं सर्मर्पयामि
 + पुष्पैः पूजयामि । ओम् गोदेवतायै नमः कामधेनवे नमः

कमलायै नमः करुणानिधये नमः कल्याण्यै नमः कुन्दरदनायै नमः
 बिमलायै नमः वत्सवत्सलायै नमः नन्दिन्यै नमः शबलायै नमः धेनवे
 नमः दिलीपवरदायै नमः दयायै नमः पापहीनायै नमः पयोदात्र्यै नमः
 पावनायै नमः पलुचारुणायै नमः वसिष्ठवरदायै नमः वन्द्यै नमः
 विश्वामित्रभयप्रदायै नमः हवि॒ः प्रदा॑यै नमः हतखलायै नमः सर्वदायै
 नमः सर्ववन्दितायै नमः गोदेवतायै नमः नानाविधपरिमलपत्रपुष्पाणि
 समर्पयामि । धूपाद्युपचारान् (पूर्ववत्) कृत्वा अन्मिन् गोसूक्त
 जपकर्मणि सर्वभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः इति ब्राह्मणानभ्यर्थ्यं तैस्सह
 गोसूक्तं जपति—

आगावौ अगमन्तुत भद्रमक्न् । सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावैतीः पुरुरूपौ इहस्युः । इन्द्रैयपूर्वीरुषसो द्वृहॉनाः । इन्द्रोयज्वेने
 पृष्ठते च शिक्षति । उपेद्दाति न स्वंमुषायति । भूयो भूयोरयि
 मिदस्य वर्धयन् । अभिन्नेखिले निदधाति देवयुम् । नतानशन्ति नद-
 भाति तस्करः । नैनौ अभित्रो व्यथिरादृघरषति । देवाऽश्चयामिर्भ्येते
 ददाति च । ज्योगित्तामिस्सचते गोपतिस्सह । नता अर्वा रेणुककाटो
 अश्वुते । न स उस्कृतत्रमुपयन्ति ता अभि । उरुगायमभयन्तस्य ता अनु ।
 गावौमर्त्यस्य विचरन्ति यज्वनः । गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात् ।

गावस्सोऽस्य प्रथमस्ये भक्षः । इमा या गाव स्स जैनास इन्द्रः ।
 इच्छामीद्धामनसा चिदिन्द्रम् । युयज्ञावोमेदयथा कृशिंत् ।
 अश्लीलश्चक्षुणुथा सुप्रतीकम् । भद्रं गृह ङ्कुणुथ भद्रवाचः ।
 वृहद्वो वय उच्यते सभासु । प्रजावतीस्सूयवसरिशन्तीः ।
 शुद्धा अपस्तुप्रपाणे पिवन्तीः । मावस्तेनईशत् माघशसः ।
 परिवोहेनी रुद्रस्य वृज्यात् । उद्देदमुपपर्चनम् । आसुगोषूपृच्यताम् ।
 उपरषभस्य रेतसि । उपेन्द्र तव वीर्ये ॥

पञ्चगव्यदेवताभ्यो नमः आसनादि समस्तोपचरैः पूजयामि
 अगावौ अग्मन्+उषसोदुहृताः” ॥ अस्मात् पञ्चगव्यात् आवाहि-
 ता गोदेवताः यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि+शोभनार्थं क्षेमाय पुनरागमनाय
 च । पवित्रं कर्णेनिधाय, यत्त्वगस्थिगतं पापं देहे तिष्ठति मामके ।
 प्राशनं पञ्चगव्यस्य दहत्वग्निरिवेन्धनम् ॥ इति पञ्चगव्यं प्राश्य
 पवित्रं विसृज्याचामेत् ॥ शम् ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

॥ कूशमाण्डहोमविधिः ॥

॥ तत्र आदौ श्रुत्युक्तकूशमाण्डहोमविधिः ॥

ब्रात्तेशनाह वा क्रष्णेयः श्रमणा ऊर्ध्वमैथिनो बैभूतु
न्त्तानृष्टेयोऽर्थमेयःस्तेनिलायैमचरुस्तेऽनुप्रविशुः कूशमाण्डानि ताऽस्ते-
ष्वन्वेविन्दञ्जुद्धयो च तप्साच तानृष्टेयोऽनुवन् कथा निलायैश्वरयेति
त क्रष्णीननुवन्नमोवोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन् धार्मि केन व सपर्या
मेति तानृष्टेयोऽनुवन् पवित्रेनो ब्रूत येनोरेपस्स्यामेति त एतानि
सूक्तान्यपश्यन् यदेवा देवेऽल्ल यददीव्यन्नृणमहं बभूत्युष्टे
विश्वतो दधित्यैराज्ये ज्ञुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम इत्युपतिष्ठत
यद्दर्वाचीनमेनोभूणहत्याया स्तस्मान्मोक्ष्यध्व इति त एतैरजुहुस्तेऽ-
रेपसोऽभवन् कर्मादिष्वैर्जुहुयात् पूतो देवलोकान् तसमेश्वरते” ॥

कूशमाण्डुर्जुहुयादोऽपृत इव मन्येत् यथा स्तेनो यथा भ्रूण हैव मेष
 भैवति योऽयोनौ रेत् स्त्रियति यदेवीचीनमेनो भ्रूगहत्यायास्तस्मान्मुच्यते
 यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैस्तेतति जुहोति संवत्सरन्दीक्षितो
 भैवति संवत्सरा देवात्मानं पुनीते मासन्दीक्षितो भैवति यो मास स्त
 संवत्सरसंवत्सरा देवात्मानं पुनीते चतुर्विंशतिर्धात्री दीक्षितो भैवति
 चतुर्विंशतिर्धमासासंवत्सर संवत्सरा देवात्मानं पुनीते द्वादश
 रात्री दीक्षितो भैवति द्वादश मासासंवत्सरसंवत्सरादेवात्मानं
 पुनीते षष्ठ्यरात्री दीक्षितो भैवति षष्ठ्य ऋतवै संवत्सरसं
 वत्सरादेवात्मानं पुनीते तिक्ष्णोरात्री दीक्षितो भैवति त्रिपदो गायत्री
 गायत्रिया एवात्मानं पुनीते नमाञ्च सर्वश्चोयान्न ख्ययमुपैयान्नोपर्यासिति
 जुर्गुसेतान्तुतात्पर्यो ब्राह्मणस्य व्रत श्वेतागूरोजन्येयामिक्षा वैश्य-
 स्याथो सौभ्येऽप्यध्वर एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्याभी ल्योदन-
 न्धानास्सकलतून् घृतमित्यनुव्रतये दात्मनोऽनुपदासाय ॥ इति ॥

अथ जमदग्निप्रोक्त कूरुमाण्डहोमविधिः

अथातः संप्रवक्ष्यामि कूरुमाण्डविधिमुत्तमम् ।
 एनसांस्थूलसूक्ष्माणां प्रायश्चित्तं तु वैदिकम् ॥
 अकुर्वन् विहितं कर्म निन्दितं च समाचरन् ।
 प्रसजंश्वेन्द्रियार्थेषु प्रायश्चित्ती भवेद्द्विजः ॥
 केशश्मश्रुवापयित्वा स्नात्वा पुण्यजलाशये ।
 प्रतिष्ठाप्य तथैवाग्निं स्वगृह्योक्तविधानतः ॥
 आज्यभागानन्तरन्तु कूरुमाण्डैर्जुहुयाद्द्विजः ।
 “यदेवा” द्यनुवाकैस्तु त्रिभिर्हुत्वाऽज्यमन्वहम् ॥
 “वैश्वानुरा” नुवाकेन तमग्निमुपतिष्ठते ।
 “यदित्याधाय समिधं जयादि प्रतिपद्यते ॥
 कर्मादिष्वेव जुहुयात् पूतःस्वर्गं समश्नुते ।
 संवत्सरं ब्रह्महा तु मासं वै वीरहा द्विजः ॥
 चतुर्विंशतिरात्रीस्तु परिवेत्ता तु दीक्षितः ।
 द्वादश त्वग्रदिधिषुः षड्ग्रीत्रीः इयावदन्नपि ॥
 तिस्रो रात्रीस्तु कुनखी दीक्षितोभवतिद्विजः ।
 न मांसमन्नमश्ननीयात् नोपेयात् कामिनीमपि ॥
 नोपर्यासीत खट्वायां जुगुप्सेतानृताद्द्विजः ।
 पयो ब्रतं ब्राह्मणस्य यवागृः क्षत्रियस्य च ॥
 आस्मिक्षा चैव वैश्यस्य प्रायश्चित्तार्थमिष्यते ।
 सावित्रीश्च जपेन्नित्यं पवित्राणि च शक्तिः ॥
 सर्वेष्वेव ब्रतेष्वेवं प्रायश्चित्तार्थमिष्यते ॥ इति ॥

॥ अथ बोधायनोक्त कूशमण्डहोमविधिः ॥

- (1) अथ कूशमाण्डै जुहुयाद्योऽपूत इवमन्येत । (2) यथास्तेनो
यथा भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतस्सिञ्चति । (3) यदर्वाचीनमेनो
भ्रूणहत्याया स्तम्भान्मुच्यत इति । (4) अयोनौ रेतस्सिक्त्वाऽन्यत्र
स्वप्रात् । (5) अरेपावा पवित्रकामोवा । (6) अमावास्यायां
पौणीमास्यां वा केशश्मशुलोमनखानि वापयित्वा ब्रह्मचारिकल्पेन
ब्रतमुपैति । (7) संवत्सरं चतुर्विंशत्यहो द्वादश रात्रीः षट् तिस्रो वा ।
(8) न मांसमश्रीयान्नं खियमुपेयान्नोपर्यासीत जुगुप्सेतानृतात् ।
(9) पयोभक्ष इति प्रथमः कल्पः । (10) यावकं वोपयुज्ञानः
कृच्छ्रद्वादशरात्रञ्चरेत् भिक्षेद्वा तद्विधिषु यवागूँ राजन्यो वैश्य
आमिक्षाम् । (11) पूर्वाह्ने पाकयज्ञधर्मेणाग्निमुपसमाधाय
सम्परिस्तीर्य आग्निमुखात्कृत्वा “यहेवा देवहेव्नं” “यददीव्यन्नृण्”
“आयुष्टे विश्वतो दधत्” इत्येतैख्यभिरनुवाकैः प्रत्यृचमाज्यस्यहुत्वा
“सिंहेव्याग्र” इति चतस्रस्तुवाहुतीर्जुहोति “अग्नेऽभ्यावर्तिन्”
“अग्ने अङ्गिरः “पुनर्खर्जा” “सहरथ्या” इति चतस्रोऽभ्याव-
र्तिनीहुत्वा समित्याणिर्यजमानलोकेऽवस्थाय “वैश्वानराय प्रति-
वेदयाम” इति द्वादशर्चेन सूक्तेनोपस्थाय “यन्मेनसावाचा+
यथातथ” अस्वाहेति समिधमाधाय वरं ददाति । (12) जयादि
प्रभृति सिद्धमावेनुवरप्रदानात् । (13) एवाग्नौ परिचर्यायाम्
(14) अग्न्याधेये “यहेवा” “यददीव्यन्” “आयुष्टे” इति
पूर्णाहुतिम् । (15) हुत्वाऽग्निहोत्रमारप्यमानो दशहोत्रा हुत्वा
दर्शपूर्णमासावारप्यमानश्चतुर्होत्रा हुत्वा चातुर्मास्यान्यारप्यमानः पञ्च-
होत्रा हुत्वा पशुबन्धेन षड्होत्रा सोमे सप्तहोत्रा (16) विज्ञायते

कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात् पूतोदेवलोकान् समश्नुत इति हि ब्राह्मणं
इति हि ब्राह्मणम् ॥ इति ॥

॥ अथ कर्मविपाकोक्तं कूशमाण्डहोमविधिः ॥

अथ कूशमाण्डहोमविधिः मन्त्रपाठानुक्रमसहितः प्रदर्शयते ।
तत्रैको जमदग्निप्रोक्तः पक्षहोमादिरहितः लघुकल्पः प्रदर्शितः ।
अपरश्च पक्षहोमादिसहितो गुरुकल्पः बोधायनप्रोक्तो निरूपितः ।
सर्वशाखाधिकरणन्यायेन बहुभिर्निरूपितः कूशमाण्डहोमः एक एवेति
गुणोपसद्वारन्यायेनाविरुद्धसकलाङ्गोपसद्वारः कर्तव्यः । अथवा
“एनसि गुरुणि गुरुणि लघुनि लघुनि” इति गौतमस्मरणात्
अपनोद्यपापाल्पत्वे लघुपक्षः स्वीकार्यः इतरथा गुरुपक्षादर इति
व्यवस्था । यो महापातकादिदूषितः कृतप्रायश्चित्तोऽपि भनः परितोषं न
प्रतिपद्यते, यश्चार्यः अगम्यायां अयोनौवा रेतस्सिद्धति, यश्च
ब्रह्महत्यावर्जं साक्षात् द्वादशवार्षिकादिगुरुप्रायश्चित्तानामविषयाणि
महापातकानि करोति, योऽपि पवित्रकामः स कूशमाण्डहोमं कुर्वति ।
यश्चाधानादि कर्मे चिकीर्षिति सोऽपि कर्मादिषु कूशमाण्डीभिर्जुहुयात्
इति ॥

अथ कूशमाण्डहोमोपक्रमप्रकारः ॥

अमावास्यायां पौर्णमास्यां अन्यत्रवा विहितकाले कूशमाण्डै-
होम्यन् यजमानः प्रातस्तनानसन्ध्योपासनगायत्रीजपौपासनानि (नित्य
कर्माणि) कृत्वा होमारम्भात् पूर्वं केशश्मश्रुलोमनखानि वापयित्वा
धौतवस्त्रपुण्ड्रयज्ञोपवीतधारण पुण्याहवाचन तत्तीर्थप्रोक्षणनिषेवणानि

कुर्यात् । अथ, अनुज्ञा विन्नेश्वर पूजा होमसङ्कल्प प्रह्रीणन अभ्युदय तदङ्गपुण्याहवाचन पुरस्सरं कूर्माण्डैर्जुहुयात् । तत्र विहितेषु संवत्सर मास चतुर्विंशत्यह द्वादशाह षडह च्यह दीक्षापक्षेषु एनसां तारतम्येनान्यतमः पशः आश्रयणीयः । तथा बहुभिर्दिवसैः कूर्माण्डहोमकरणे प्रथमदिवसे शुभे+प्रीत्यर्थं भूणहत्याया अर्वाचां एनसां निर्हरणार्थं संवत्सरं मासं चतुर्विंशतिं रात्रीः द्वादश रात्रीः षड्हरात्रीः तिस्रोरात्रीर्वा (यथासम्भवमुक्त्वा) कूर्माण्डहर्षेष्ये इति सङ्कल्पः कार्यः । द्वितीयादिदिवसे तु शुभे+प्रीत्यर्थं.. एनसांनिर्हरणार्थं उद्दिष्टदीक्षापक्षानुसारेण, कूर्माण्डहर्षेष्ये इत्येवालम् । किंच द्वितीयादि-दिवसे वापननूतनयज्ञोपवीतधारण शुद्ध्यर्थपुण्याहवाचन होमानुज्ञा विन्नेश्वरपूजा निर्दिष्टविशेषसङ्कल्प अभ्युदय तदङ्गपुण्याहवाचनानि वर्ज्यत्वा उक्तसामान्यसङ्कल्पपुरस्सरं अन्यत् कर्मजातं आरम्भदि-वसवत् समाचरेत् ॥

अन्यच्च एनोनिवृत्तिं अपूतत्वशङ्कानिवृत्तिं श्रौतस्मार्तकर्माधि कारसिद्धिवा उद्दिश्य पूतत्वसङ्कर्यं क्रियमाणोऽयं कूर्माण्डहोमः सर्वथा सङ्ग्रहकाले धार्ये औपासनामौ कार्यः । दैवादैपासनस्य विच्छिन्नतौ पूर्वदिवसे होमारम्भदिवसेवा प्रातः स्नानसन्ध्योपासनानन्तरं अग्निसन्धानमौपासनञ्च कृत्वा तदग्नौ स्वगृह्योक्तविधिना कार्यः । एवञ्च उपनयनविवाहादिषु देवपितृकार्यादिषु आधानादिषु वा अर्यं होमः पूतत्वाय कर्तव्यं इति सिद्ध्यति ॥

कूर्माण्डहोमार्थं पठितानि “यहेवा देवहेळनं” इत्यादीनि सूक्तानि कूर्माण्डानि इत्याभिधीयन्ते “तेऽनुप्रविशुः कूर्माण्डानि” “तप्तानि सूक्तान्यपश्यन्” इत्यादिश्रुतेः । कूर्मिमतं प्रकम्पितं प्रतापितं वा अण्डं ब्रह्माण्डं येषां तेजसा तानि कूर्माण्डानि सूक्तानीत्यर्थः ॥

॥ अथ कूशमाण्डहोमप्रयोगः ॥

यजमानः पत्न्यासह ब्राह्मणान् अनुज्ञापयेत् ॥ आदौ-
 द्विराचम्य “ऋध्यास्म हृव्यैर्नैसोपसर्वे । मित्रन्देवं मित्रधेयेन्नो अस्तु ।
 अनूराधान् हविषो वर्धयेन्तः । शतञ्जीवेम शरदस्सर्वोर्णाः ॥” इति
 यजमानः स्वयं वदन् आचार्यानुगृहीतं पवित्रं धृत्वा “ओम् नमस्सदेसे-
 नमस्सदेसः - पत्ये - नमस्सखीनां - पुरोगाणां - चक्षुषे - नमोदिवे - नमः
 पृथिव्यै” ॥ “सप्तय - सभां मै - गोपाय । येचसभ्याः-सभासदेः ।
 तान् इन्द्रियावृतः कुरु । सर्वमायुः-उपोसताम्” ॥

सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्योनमः, इति नमस्कृत्य दक्षिणाताम्बूलं गृहीत्वा
 अशेषे हे परिषत् भवत्पादमूले मया समर्पितां इमांसौवर्णी दक्षिणां
 किञ्चिदपि यथोक्तदक्षिणामिव ताम्बूलच्च स्वीकृत्य (ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणा
 दिकं दत्त्वा).....नक्षत्रे.....राशौ जातस्य.....शर्मणः मम.....
 नक्षत्रे..राशौ जातायाः.....नाम्न्याः मम धर्मपत्न्याश्र आवयोः
 जन्मप्रभृति एतत्क्षणपर्यन्तं श्रूणहत्याया अर्वाञ्चित्यावन्त्येनांसि सम्भा-
 वितानि तावतां सर्वेषां एनसां निर्हरणार्थं संवत्सर मास चतुर्विंश-
 त्यह द्वादशाह षडह त्यह दीक्षापक्षेषु....अन्यतमं पक्षमाश्रित्य
 अथवा सकृन् कूशमाण्डै हौंतुं योग्यतासिद्धिरस्त्विति भवत्यनुगृहण ।
 (योग्यतासिद्धिरस्तु इति ब्राह्मण प्रतिवचनम्) इति ब्राह्मणाननुज्ञाप्य

^१विन्नेश्वरं सम्पूज्य, दर्भेष्वासीनः दर्भान् धारयमाणः पत्न्या दर्भे
रन्वारबधः सङ्कल्पं कुर्यात् । शुक्लाम्बरधरं+शान्तये ॥ ओम् भूः+
सुवरोम् । शुभे+शुभतिथौ ममोपात्त+प्रीत्यर्थं आवयोः जन्मप्रभृति
जन्माभ्यासात् एतत्क्षणपर्यन्तं भ्रूणहत्याया अर्वाच्चिं यावन्त्येनांसि
सम्भावितानि तावतां सर्वेषामेनसां निर्हरणार्थं संवत्सर मास
चतुर्विंशत्यह द्वादशाह षडह त्र्यह दीक्षापक्षेषु.... अन्यतमं पक्षमाश्रित्य
अथवा सकृत् कूरशमाण्डैर्हेष्ये इति सङ्कल्प्य पत्न्यर्थं पुनः प्राणानायस्य
पत्नीं पूर्ववत् सङ्कल्पयित्वा उत्तरतो दर्भान्निरस्य अप उपस्पृश्य
पत्नीच्च अप उपस्पर्शयित्वा “गणानांत्वा+सीदसादनम्” अस्मात्
हरिद्राविम्बात् आवाहितं महागणपतिं यथास्थानं प्रतिष्ठापयामि इति
विन्नेश्वरमुद्घास्य तत्प्रसादं शिरसा गृहीयात् ॥

अथ ^२गृहप्रीतिं ^३अभ्युदयं तदङ्गं ^४पुण्याहवाचनच्च कृत्वा
(औपासनाम्निः अन्यत्र रक्षितश्चेत्) शुचौदेशे स्थणिदले दक्षिणतः
प्राचीस्तिस्रः पश्चिमतः उदीचीश्च तिस्रोलेखाः उल्लिख्य शकलं निधाय
सर्वेषमद्भिः अवोक्ष्य शकलं नैरऋत्यां निरस्य अप उपस्पृश्य “भूर्भुव-
सुवरोम्” इति रक्षितमन्निं प्रतिष्ठाप्य अवोक्षणतोयशेषं प्रागुत्सिच्य
प्राक्तोयमन्यन्निधाय (औपासनाम्निः पूर्व स्थणिदल एव निहितश्चेत् तं)
अग्निमिध्वा प्रागग्रैश्च दर्भैः अग्निं, पुरस्तात् दक्षिणतः पश्चात्

1. २१वतु पक्कत्तिलं पारंक्कवुम्
2. २३वतु पक्कत्तिलं पारंक्कवुम्
3. २३वतु पक्कत्तिलं पारंक्कवुम्
4. २४वतु पक्कत्तिलं पारंक्कवुम्.

उत्तरतः परिस्तीर्य दक्षिणानुत्तरान् उत्तरानधरांश्च कृत्वा अग्ने-
रुत्तरतः दर्भान् संस्तीर्य तेषु द्वन्द्वं न्यक्षिपात्राणि-दर्ढ्याज्यस्थाल्यौ;
प्रोक्षणीप्रणीतापात्रे, इधमेतरदव्यौ च-सादयित्वा (पवित्रयोसंसंस्कारः) समै साग्रौ दभै लृणं काष्ठंत्राऽन्तर्धाय छित्वा प्रादेशमात्रे पवित्रे कृत्वा अप उपस्पृश्य अद्विरनुमृज्य सपवित्रेण पाणिना पात्राणि संमृज्य, (प्रोक्षणीसंस्कारः) अग्नेः पञ्चात् उदगग्रान् दर्भान् संस्तीर्य तेषु प्रोक्षणीपात्रं निधाय अक्षतैस्सह अप आसिच्य उदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां प्राचीः त्रिरुत्पूय पात्राण्युत्तानानि कृत्वा इधमच्च विस्त्रय सपवित्रेण उत्तानपाणिना पात्राणि सर्वाभिरद्भिः त्रिः प्रोक्ष्य प्रोक्षणीपात्रं दक्षिणतो निधाय (प्रणीतासंस्कारः) प्रणीतापात्रमादाय अग्नेः पञ्चात् दभेषु निधाय तरिमित्रप आनीय उदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां ता अपः त्रिरुत्पूय समं प्राणैर्हृत्वा उत्तरेणाग्निं पृथगदभेषु सादयित्वा दभैः प्रच्छाद्य वरुणाय नमः सकलाराधनैः स्वर्चितम् इत्यभ्यर्च्य ब्राह्मणं दक्षिणतो दभेषु निषाद्य अस्मिन् कूडमाणद्वाहो-मकर्मणि ब्रह्माणं त्वां वृणे ब्रह्मणे नमः सकलाराधनै स्वर्चितम् इत्यभ्यर्च्य (आज्यसंस्कारः) आज्यं विलाप्य अग्नेः पञ्चादाज्यस्थालीं निधाय तस्यामाज्यं निस्पत्य उदीचोऽङ्गारान् परिस्तरणा द्वैः उदीच्यां निरूद्ध्य तेष्वाज्यमधिश्रित्य ज्वलता तृणेनावद्योत्य द्वे दर्भग्रे प्रच्छिद्य प्रक्षाल्य प्रत्यस्य त्रिः पर्यग्निकृत्वा उदगुद्वास्य अङ्गारानग्नौ प्रत्यूद्ध्य अग्नेः पञ्चात् दभेष्वाज्यस्थालीं निधाय उदगग्राभ्यां पवित्राभ्यां पुनराहारमाज्यं त्रिरुत्पूय पवित्रे (पवित्रग्रन्थिं विस्त्रय, अप उपस्पृश्य) प्रागग्रमग्नौ प्रहरति । (दर्वासंस्कारः) येन जुहोति तदग्नौ प्रतितप्य दर्वाद्वयं दभेसंमृज्य पुनः प्रतितप्य प्रोक्ष्य निधाय दर्भानङ्गिः संस्पर्श्य अग्नौ प्रहरति ॥

अथ परिधीन् परिदधाति—अग्नेः पश्चान् स्थविष्ठो मध्यमः (उदग्रः परिधिः) अणीयान् द्राघीयान् दक्षिणार्धः (प्राग्रः परिधिः) । अणिष्ठो हसिष्ठ उत्तरार्धः (प्राग्रः परिधिः) एतान् परिधीन् अन्योन्य-संसृष्टान् कृत्वा द्वे आघारसमिधौ मध्यमं परिधिमुपस्पृश्य ऊर्ध्वे दक्षिणत उत्तरतश्च अग्नावादधाति ॥

अथाग्निं परिषिङ्गति—अदितेऽनुमन्यस्व, (दक्षिणतः प्राचीनम्) अनुमतेऽनुमन्यस्व, (पश्चादुदीचीनम्) सर्वस्तेऽनुमन्यस्व, (उत्तरतः प्राचीनम्) देवै सवितः प्रस्तुव, इति समर्तं परिषिच्य इधममादये-नाभ्यज्य अस्मिन् कूडमाणद्वैमकर्मणि ब्रह्मन् इधममाधास्ये-इति ब्रह्माणं पृष्ट्वा (ओम् आधत्स्व) इति ब्रह्मणा प्रत्युक्ते इधममग्नावादध्यात् ॥

अथाधारात्राधारयति—प्रजापतिं मनसा ध्यायन् इतरदर्ढ्या जुहो-ति-वायव्यादग्नेयान्तं, स्वाहा॑-प्रजापतय इदं न मम । प्रधानदर्ढ्या जुहोति-नैरकृतदैशानान्तं, स्वाहा॑-इन्द्रायेदं न मम ॥ अथाज्यमागौ यजति—(वटपाकत्तिल) “अग्नेयस्वाहा॑”-अग्नय इदं न मम । (ठेन्डन्पाकत्तिल) “सोमौय स्वाहा॑”-सोमायेदं न मम ।

सङ्कल्पप्रभृति मध्ये सम्भावितसमस्तदोषप्रायश्चित्तार्थे सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि (नृष्टील) “ओम् भूर्भुवस्सुवस्त्वाहा॑”-प्रजापतय इदं न मम ॥—

1. अथात्र चरुहोमपक्षे-(मध्ये) “अग्ने॑ स्वाहा॑” अग्नय इदं न मम । सङ्कल्पप्रभृति एतत्क्षणपर्यन्तं मध्ये सम्भावितसमस्त-

अथ कूशमाण्डहोममन्त्राः

ओम् यदेवाः, देवहेलेनं, देवोसः, चक्रमावयम् । आदिल्याः,
तस्मान्मा, मुञ्चत, क्रुतस्यतेनैः, मामितस्त्राहा ॥ देवेभ्यः आदिल्येभ्यः
इदं नमम् ॥ देवाः, जीवनकाभ्याः, यद्वाचा, अर्णेतमूदिम् ।
तस्मान्नः, इहमुञ्चत, विश्वेदेवाः, सजोर्णसः, स्त्राहा ॥ विश्वेभ्यो देवे
भ्यः इदं नमम् ॥ क्रुतेनैः, द्यावापृथिवी, क्रुतेन खं, सरस्वति ।

दोषप्रायश्चित्तार्थं सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि—“ओम् भूर्भुवस्सुवस्त्राहा”
प्रजापतय इदं न मम । चरुं श्रपयित्वा अभिधार्य उदीचीनमुद्वास्य
प्रतिष्ठितमभिधार्य प्रधानदर्थासुपस्तीर्य चरुं द्विरवदाय (पञ्चावत्तिनां त्रिः)
सकृदभिधार्य “ओम् तत्सेवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो
योर्नः प्रचोदयादोम् तत्सेवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।
धियो योर्नः प्रचोदयात्स्त्राहा-देवाय सवित्र इदं न मम । पुनः
पूर्ववत् दर्थासुपस्तीर्य सकृदवदाय (पञ्चावत्तिनांद्विः) अन्तः परिधि
सादयित्वा “यदेवाः” इत्यादिमन्त्रैः आज्याहुतयः कार्याः ॥

कृताच्चः, पा॒हि, ए॒न्सः, य॒त्किञ्च, अ॒र्तमू॒दिम, स्वा॒हा ॥
 धा॒वा॒पृथि॒वीभ्यां सरस्वल्यै इदं नमम ॥ इन्द्राग्नो, मि॒त्रावरुणौ, सोमो
 धाता, बृ॒हस्पतिः । तेनो॒मुञ्चन्तु, ए॒न्सः, यद॒न्यकृतं, आ॒रिम स्वा॒हा ॥
 इन्द्राग्निभ्यां मि॒त्रावरुणभ्यां सोमाय धात्रे बृ॒हस्पतये इदं नमम ॥
 सजातशः॒सात्, उत जौ॒मि, शः॒सात्, ज्याय॑सः, शः॒सात्,
 उतवा॑, कनी॒यसः । अनो॒धृष्टं, देव॒कृतं, यदेन॑ः, तस्मात्त्वं,
 अस्माङ्ग॑तवेदः, ममु॒घि स्वा॒हा ॥ अग्ने॑ जातवेदसे इदं नमम ॥
 यद्वा॒चा, यन्मन॑सा, बा॒हुभ्यां, ऊरुभ्यां, अष्टीवद्धयां, शि॒श्वैः,
 यदृ॒तं, चक्रमावयम । अग्निर्मा॒ तस्मात्, ए॒न्सः, गारहपत्यः,
 प्रमुञ्चतु, चक्रमयानि॑, दुष्कृता॑ स्वा॒हा ॥ अग्ने॑गार्हपत्याय
 इदं नमम ॥ येन॑त्रितः, अर्णवात्, निर्बभू॒र्व, येनसूर्यै॑, तम॑सः,
 निर्मुमोच॑ । येनेन्द्रेः॑, विश्व॑ः, अज॑हात्, अर॑तीः, तेनाहं॑, ज्योतिषा॑
 ज्योतिः॑, आनशानः॑, आक्षि॑ स्वा॒हा ॥ अग्ने॑ ज्योतिषे इदं नमम ॥
 यत् कुर्सीदं, अर॑तीत्तं, मये॑हयेन॑, यमस्य॑ निधिना॑, चर॑मि ।

एतत्, तदेष्ये, अनृणः, भवामि, जीवेन्नेव, प्रतितत्त्वे, दधामि
 स्वाहा ॥ अग्न्ये इदं नमम् ॥ यन्मयिमाता, गर्भसति । एनश्चकार,
 यत् पिता ॥ अग्निर्मा तस्मात्, एन्सः, गारहृपत्यः, प्रसुच्छतु,
 दुरिता यानि, चक्रम्, करोतुमां, अनेनसं, स्वाहा ॥ अग्न्ये
 गारहृपत्याय इदं नमम् ॥ यदेविषेष, मातरं पितरं, पुत्रः प्रमुदितः,
 धयन् । अहिंसितौ, पितरौ, मयातत्, तदेष्ये, अनृणः,
 भवामि स्वाहा ॥ अग्न्ये इदं नमम् ॥ यदन्तरिक्षं, पृथिवीं, उत्तरां,
 यन्मातरं, पितरंवा, जिह्वांसिम । अग्निर्मा, तस्मादेन्सः,
 गारहृपत्यः, प्रसुच्छतु, दुरितायानि, चक्रम्, करोतुमां,
 अनेनसं, स्वाहा ॥ अग्न्ये गारहृपत्याय इदं नमम् ॥
 यदाशसा, निशसा, यत्पराशसा । यदेन्सः, चक्रमानूत्तरं,
 यत्पुराणम् । अग्निर्मा तस्मात्, एन्सः, गारहृपत्यः, प्रसुच्छतु, दुरिता
 यानि, चक्रम्, करोतुमां, अनेनसं, स्वाहा ॥ अग्न्ये गारहृपत्याय
 इदं नमम् ॥ अतिक्रामामि, दुरितं, यदेन्सः, जहौमिरिप्रिं, परमे, सुधस्थे ।

यत्रयन्ति, सुकृतेः, नापि दुष्कृतेः । तमारोहामि, सुकृतान्तु,
 लोकं, स्वाहा ॥ अग्ने इदं न मम ॥ त्रिते देवाः, अमृजत, एतदेन्तः,
 त्रित एतत्, मनुष्येषु, मामृजे । ततो मायदि, किञ्चिदानशे । अग्निर्मा
 तस्मात्, एन्सः, गारुदपत्यः, प्रसुष्टतु, दुरिता यानि, चक्रम, करोतुमां,
 अनेनसं, स्वाहा ॥ अग्ने गर्हगत्याय इदं नमम ॥ दिविजाताः,
 अफ्सु जाताः, याजाताः, ओर्धवीभ्यः । अथोयाः, अग्निजा आपेः,
 तानश्शुन्धन्तु, शुन्धनीः, स्वाहा ॥ अद्वयः शुन्धनीभ्यः
 इदं नमम ॥ यदापो नक्ते, दुरित श्वरूपम, यद्वा दिवां, नूत्नं,
 यत्पुराणम् । हिरण्यवर्णाः, ततेः, उत्पुनीतनः, स्वाहा ॥ अद्वयो हिरण्य-
 वर्णाभ्यः इदं नमम ॥ इमं मे वरुण, श्रुधीहवं, अद्याचै मृल्य । त्वाम-
 वस्युः, आचेके स्वाहा ॥ वरुणाय इदं नमम ॥ तत्त्वोयामि, ब्रह्मणा,
 वन्देमानः, तदाशास्ते, यज्मानः, हविर्भिः । अहैलमानः, वरुणेह,
 बोधि, उरुशःस, मानआयुः, प्रमोषीः, स्वाहा ॥ वरुणाय इदं नमम ॥
 त्वन्नो अग्ने, वरुणस्य विद्वान्, देवस्य हेठः, अव यासिसीष्टाः ।

यज्जिष्ठः, वह्नितमः, शोशुचानः, विश्वा द्रेषाऽसि, प्रसृतुग्धि, अस्मत्
 स्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम ॥ स त्वन्नो अग्ने, अवमोर्भव,
 ऊती नेदिष्ठः, अस्या उषसः, व्युष्टौ । अवैयक्षव नः, वरुणं, रॉणः,
 चीहि मृत्लीकं, सुहवॉनः, एधि स्वाहा । अग्नये इदं नमम ॥ त्व-
 मेग्ने अयासि, अयासन्, मन्त्रसा हितः । अयासन्, हव्यमूहिषे, अयासो
 खेहि, भेषजं, स्वाहा ॥ अग्नये अयसे इदं नमम ॥ यददीव्यन्,
 क्रुणमहं, बभूव, अदित्सन्वा, सञ्जगर, जनैभ्यः । अग्निर्मा तस्मात्,
 इन्द्रेश्व, संविदानौ, प्रमुच्छतां, स्वाहा ॥ अग्नीन्द्राभ्यां इदं नमम ॥
 यद्वस्तोभ्यां, चकर्, किल्विषाणि, अक्षणां, वरुनं, उपजिन्नेमानः । उग्रं-
 पश्याच॑, राष्ट्रभृच॑, तान्येष्टसरसौ, अनुदत्तां, क्रुणानि स्वाहा ॥
 उग्रंपश्याराष्ट्रभृद्धयां अफ्सरोभ्यां इदं नमम ॥ उग्रंपश्ये, राष्ट्रभृत्,
 किल्विषाणि, यदक्षवृत्तं, अनुदत्तमेतत् । नेत्रः, क्रुणान्, क्रुणवः,
 इत्सेमानः, यमस्य लोके, आधिरजुराय॑, स्वाहा ॥ उग्रंपश्याराष्ट्र-
 भृदभ्यां अफ्सरोभ्यां इदं नमम ॥ अवैते, हळो वरुण, नमोभिः,

अव्यज्ञेभिः, ईमहे, हविर्भिः । क्षयन्, अस्मभ्यं, असुर प्रचेतः, राजन्-
 एनाऽसि, शिश्रथः, कृतानि, स्वाहा ॥ वरुणाय (असुराय प्रचेतसे
 राजे) इदं नमम ॥ उदुक्तम्, वरुण पाशी, अस्मत्, अवौधम्, विमैध्यम्,
 श्रथाय । अर्थावयं, आदित्य वते, तवानौगसः, अदितये स्याम, स्वाहा ॥
 वरुणादित्याभ्यां इदं नमम ॥ इमं मै वरुण, श्रुधीहवं, अद्याचै मृल्य ।
 त्वामैवस्युः, आचके स्वाहा ॥ वरुणाय इदं नमम ॥ तत्त्वोयामि,
 ब्रह्मणा वन्देमानः, तदाशास्ते, यज्ञमानः, हविर्भिः ॥ अहेलमानः,
 वरुणेहबोधि, उरुशःस, मान आयुः, प्रमोषी स्त्वाहा ॥ वरुणाय
 इदं नमम ॥ त्वन्नोअग्ने, वरुणस्य विद्वान्, देवस्य हेठः, अवै-
 यासिसीष्टाः । यज्ञिष्टः, वह्नितमः, शोशुचानः, विश्वा द्वेषाऽसि,
 प्रसुमुखि, अस्मस्त्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम ॥ स त्वन्नो अग्ने,
 अवमोम्बव, ऊनी नेदिष्टः, अस्या उषसः, व्युष्टौ । अवैयक्ष्वनः, वरुणं,
 ररोणः, वीहिमृत्नीकं, सुहवोनः, एधि स्वाहा ॥ ६ अग्नये इदं नमम ॥

सङ्कुसुकः, विकुसुकः, नि॒र॒क्षयः, यश्च निस्त्वनः । ते(१)अस्मत्, यक्षमं,
 अनौगसः, दूरादूरं, अचीचतं, स्वाहा ॥ अनागोभ्यः देवेभ्यः इदं नमम् ॥
 निर्यक्षमं, अचीचते, कृत्यां, निरक्षतिश्च । तेन यः, अस्मत्, समृच्छातै,
 तमैस्मै, प्रसुवामसि, स्वाहा । (अनागोभ्यः) देवेभ्यः इदं नमम् ॥ दुश्शा॒ सा-
 नुश्शा॒ साभ्यां, घणेऽ, अनुघणेऽन्तच । तेनान्यः, अस्मत्, समृच्छातै, तमैस्मै,
 प्रसुवामसि, स्वाहा ॥ (अनागोभ्यः) देवेभ्यः इदं नमम् ॥ संवर्चसा,
 पर्यसा, सन्तनूमिः, अर्गन्महि, मर्तसा, सञ्चिवेऽ । त्वष्टो नो अत्रै,
 विद्वातु, रायोऽनुमाष्टु, तन्वः, यद्विलिष्टु, स्वाहा ॥ त्वष्टो इदं नमम् ॥
 आयुष्टे, विश्वतो दधत्, अयमग्निः, वरेण्यः । पुर्वस्ते प्राणः, आयैति,
 परायक्षमं, सुवामिते, स्वाहा ॥ अग्नये वरेण्याय इदं नमम् ॥ आयुर्दा॒
 अर्गने, हविषो जुषाणः, वृतप्रतीकः, वृतयोनिः, एवि । वृतं पीत्वा,
 मधुं, चारु गङ्ग्यं, पितेव पुत्रं, अभिरेक्षतात्, इमम्, स्वाहा ॥ आयुर्दे॒
 अग्नये (हविषो जुषाणाय वृतप्रतीकाय वृतयोनये) इदं नमम् ॥
 इममैग्ने, आयुषे, वर्चसे कृषि, तिर्गममोजः, वरुण, सञ्चिशाधि,

मातेवास्मै, अदिते, शर्म यच्छ, विश्वे देवाः, जर्दष्टिः, यथास्त्,
 स्वाहा ॥ अग्नये वरुणायादितये विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं नमम ॥ अग्न
 आयूर्जिषि, पवसे, आसुवोजीं, इष्वन्न नः । ओरे बौधस्व, दुच्छुनां,
 स्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम ॥ अग्नेपवेस्व, स्वप्योअस्मे, वर्चस्सुवीर्यम् ।
 दध्यद्रियि, मयिपोर्वं, स्वाहा ॥ अग्नये स्वप्से इदं नमम ॥ अग्निर-
 क्षविः, पवमानः, पाञ्चजन्यः, पुरोहितः । तमीमहे, महागयं, स्वाहा ॥
 अग्नये(क्षवये पवमानाय पाञ्चजन्याय पुरोहिताय)इदं नमम ॥ अग्नेजातान्,
 प्रणुदानः, सपत्नान्, प्रत्यजॉतान्, जातवेदः, नुदस्व । अस्मेदीदिहि,
 सुमनाः, अहेळन्, शर्मन्ते स्याम, त्रिवरुथः, उद्धौ स्वाहा ॥ अग्नये जातवेदसे
 इदं नमम ॥ सहृसा जातान्, प्रणुदानः, सपत्नान्, प्रत्यजॉतान्, जातवेदः,
 नुदस्व । अधिनो ब्रूहि, सुमनस्यमानः, वयुस्याम, प्रणुदानः, सपत्नान्,
 स्वाहा ॥ अग्नये जातवेदसे (सुमनस्यमानाय) इदं नमम ॥ अग्नेयोर्नः,
 अभितोजन्तः, वृक्षोवारः, जिवाऽसति । ताऽस्त्वं वृत्रहन्, जहि, वस्वस्मभ्यं,
 आमर स्वाहा ॥ अग्नये वृत्रध्ने इदं नमम ॥ अग्ने योर्नः, अभिदास्ति,

समानः, यश्च निष्ठैः । तं वयं, समिधै कृत्वा, तुभ्येमने,
 अपिदध्मसि, स्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम् ॥ यो न शशपात्,
 अर्शपतः, यश्चेनः, शर्पतः, शपात् । उषाश्च, तस्मै निम्रुक्त्वै,
 सर्वं पापं, समूहतां, स्वाहा ॥ उषेनिम्रुग्भ्यां इदं नमम् ।
 यो नै स्सपत्नेः, योरणः, मर्तः, अभिदासैति देवाः । इधमस्येव, प्रक्षायैतः,
 मा तस्यै, उच्छेषि, किञ्चन स्वाहा ॥ देवेभ्यः इदं नमम् ॥ योमान्द्वैष्टि,
 जातवेदः, यश्चाहं द्वेष्टिम, यश्चमाम् । सर्वान्, तार्नग्ने, सन्देह, याञ्चाहं
 द्वेष्टिम, येच मां, स्वाहा ॥ जातवेदसे अग्नये इदं नमम् ॥ योअस्मभ्यै,
 अरातीयात्, यश्चेनः, द्वेष्टते जनैः । निन्दाद्यः, अस्मान् दिपसाच्च,
 सर्वाञ्चस्तान्, मष्मषाकुरु, स्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम् ॥ सञ्चितं मे,
 ब्रह्म, सञ्चितं, वीर्यै, बलम् । सञ्चितं, क्षत्रं मै, जिष्णु, यस्याहमस्मि,
 पुरोहितः, स्वाहा ॥ अग्नये इदं नमम् ॥ उदैषां, बाहू अ॒तिरं, उद्वच्चः,
 अथो बलम् । क्षिणोमि, ब्रह्मणा, अमित्रान्, उन्नयामि, स्वा(२)म्

अहम्, स्वाहा ॥ अग्ने इदं नमम् ॥ पुनर्मनः, पुनरायुर्मे, आगात्,
 पुनश्चक्षुः, पुनः, श्रोत्रमे, आगात्, पुनः प्राणः, पुनः, आकृतमे, आगात्,
 पुनश्चित्तं, पुनः, आधीतमे, आगात् ॥ वैश्वानरः, मेऽदव्धः, तनूपाः,
 अवैबाधतां, दुरितानि, विश्वा स्वाहा ॥ वैश्वानराय अदव्धाय तनूपे इदं
 नमम् ॥

* இத்துடன் ச்ருதியில் சொன்ன ப்ரதான ஹோமம் முடிந்தகால் இங்கு அதைச்சேர்ந்த ஸ்விஷ்டகிருச்சரு ஹோமம் செய்ய வேண்டும். போதாயனமதப்படி இன்னும் எட்டு ஹோமங்கள்¹ செய்வதானால் அதர்க்குப் பிறகு ஸ்விஷ்டகிருச்சருஹோமம்². இதர்க்குப்பிறகு ஜயாதிஹோமம்முதல் உபஸ்தானம் முடிய எல்லாம் மேலே எழுதப்பட்டுள்ளது. ஜயாதிஹோமம் செய்யாத பகுதில் அதர்க்குமேல் உள்ள அவிக்ஞ்யாதஹோமத் திலிருந்து எல்லாம் ஸமம். இதில் சிலர் ப்ரதான ஹோமமானதுமே உபஸ்தானத்தையும்³. செய்தபிறகு ஸ்விஷ்டகிருச்சருஹோமம் ஜயாதிஹோமம் முதலியதைச் செய்கிறார்கள். இத்துடன் வேறு சில வித்யாஸங்களையும் மூலக்ரந்த தாத்பர்ய ந்யாயங்களுடன் பரிசீலித்து இதில் அனுஷ்டிக்க வேண்டிய க்ரமப்படி ப்ரயோகம் எழுதியுள்ளது.

1. அथात் வोधायनमतेन அष्टौ होमाः—“सिष्वेष्याप्ते
 त या पृदाकौ । त्विषिर्ग्नौ, ब्राह्मणे, सूर्ये या । इन्द्रःया देवी

सुभगा, जजानै। सान आगन्, वर्चसा, संविदाना स्वाहा॥ त्विष्यै देवै
 इदं नमम् ॥ या रोजन्ये, दुन्दुभौ, आयतायाम् । अङ्गस्य क्रन्वै,
 पुरुषस्य मायौ ॥ इन्द्रयै देवी+विदाना स्वाहा॥ त्विष्यै देवै इदं न
 मम ॥ या हस्तिनि, द्वीपिनि, या हिरण्ये । त्विषिरश्चेषु, पुरुषेषु गोषु ।
 इन्द्रं+विदाना स्वाहा॥ त्विष्यै देवै इदं न मम ॥ रथे अक्षेषु, वृषभस्ये,
 वाजे । वाते पर्जन्ये, वरुणस्य, शुष्मे ॥ इन्द्रं+विदाना स्वाहा॥ ॥
 त्विष्यै देवै इदं न मम ॥ अग्नेऽभ्यावर्तिन्, अभिनः, आवर्तस्व,
 आयुषा वर्चसा, सन्या मेघया, प्रजया धनेन, स्वाहा॥ अग्नये अभ्या-
 वर्तिने इदं नमम् ॥ अग्ने अङ्गिरः, शतन्ते सन्तु, आवृतः, सहस्रन्ते,
 उपावृतः । तासां पोषस्य, पोषेण, पुनर्नो नष्टं, आकृषि, पुनर्नो रयि,
 आकृषि, स्वाहा॥ अग्नये अभ्यावर्तिने इदं नमम् ॥ पुनर्खर्जा, निवृतस्व,
 पुनररने, इषाऽयुषा । पुनर्नः पाहि, विश्वतः, स्वाहा॥ अग्नये अभ्या-
 वर्तिने इदं न मम ॥ सह रथ्या, निवृतस्व, अग्ने पिन्वस्व, धारया ।

विश्वफिक्षया, विश्वतः, परि स्वाहा ॥ अग्नये अभ्यावर्तिने इदं नमम् ॥

2. पूर्वं अन्तःपरिधिसादितं स्विष्टकृद्विरादाय द्विरभिर्बार्य-
 “हव्यवाहं, अभिमातिषाहं, रक्षोहणी, पूर्वनासु, जिष्णुम् ।
 ज्योतिष्मन्तं, दीर्घतं, पुरन्धि, अभिं, स्विष्टकृतं, आहुतेमोम् ॥
 स्विष्टमग्ने, अभिं, तत्पृष्णाहि, विश्वादेव, पूर्वनाः, अभिष्य । उरुचः,
 पन्थां, प्रदिशन्, विभाहि, ज्योतिष्मद्वेहि, अजर्चः, आयुस्स्वाहा ॥
 (अकंत्रियिन् वटकिञ्चकिलं ग्रेहामम्भं चेष्यवेण्णुम्)
 अग्नये स्विष्टकृते इदं न मम ॥

3. उपस्थान मन्त्राः— वैश्वानराय, प्रति वेदयामः, यदीनृणं,
 सङ्गरः, देवतौसु । स एतान्, पाशान्, प्रसुचन्, प्रवेद, स नौ मुञ्चातु,
 दुरितात्, अवद्यात् ॥ वैश्वानरः, पर्वयान्नः, पवित्रैः, यत्सङ्गरं, अभि-
 धावभ्याशाम् । अनौजानन्, मन्सा, याच्चमान्, यदत्रैनः, अव-
 तत्पृष्ठामि ॥ अमी ये, सुभगे दिवि, विचृणै, नाम तरँके । प्रेहामृते स्य,
 यच्छतां, एतत्, बद्धकमोच्चनम् ॥ विजिहीर्ष, लोकान्वृष्टिः, बन्धा-

न्मुञ्चासि, बद्धकम् । योनेरिव, प्रच्युतो गर्भः, सर्वान्, पथो अनुष्व ॥
 स प्रजानन्, प्रतिगृभ्णीत, विद्वान्, प्रजापतिः, प्रथमजाः,
 ऋतस्य । अस्माभिर्दत्तं, जरस्तः परस्तात्, अच्छिन्नं, तन्तुं,
 अनु सञ्चरेम ॥ ततन्तन्तुं, अन्वेके, अनुसञ्चरन्ति, येषां दत्तं, पित्र्यं,
 आयनवत् । अबन्धेके, दर्डतः, प्रयच्छात्, दातुञ्चेत्, शक्रवासः,
 स्वर्ग एषाम् ॥ आरमेशां, अनुमर्मेथां, समानं पन्थां, अवथो
 घृनेन् । यद्वा पूर्तं, परिविष्टं, यदग्नौ तस्मै, गोत्रोयेह, जायोपती,
 सर्वमेथाम् ॥ यदन्तरिक्षं, पृथिवी मुत द्यां, यन्मातरं पितरं वा जिहिषिम ।
 अग्निमौ, तस्मादेनेसः, गारहैपत्यः, उच्चोनेषत्, दुरिता यानि, चक्रम् ॥
 भूमिर्माता, अदितिर्नः, जनित्रै, भ्रातान्तरिक्षं, अभिशस्त एनः ॥ द्यौर्नः,
 पिता पितृयात्, शंभवासि, जामिमित्वा, मार्विविसि, लोकात् । यत्र
 सुहार्दः, सुकृतो मदन्ते, विहाय रोगं, तन्वा(१)स्वायाम् । अल्लोणाङ्गैः,
 अहृताः, स्वर्गे, तत्र पश्येम, पितरेण पुत्रम् ॥ यदन्मांगि, अनृतेन देवाः,

दास्यन्, अदास्यन्, उतवा, करिष्यन् । येद्वानां, चक्षुषि, आगो अस्ति,
 यदेव किञ्च, प्रतिजप्राहं, अग्निर्मा तस्मात्, अनृणं, कृणोतु ॥
 यदन्नमाद्धि, बहुधा विरुद्धं, वासो हिरण्यं, उत गां, अजामविम् । येद्वानां,
 चक्षुषि, आगो अस्ति, यदेव किञ्च, प्रतिजप्राहं, अग्निर्मा तस्मात्, अनृणं,
 कृणोतु ॥ यन्मया, मनेसा वाचा, कृतमेनः, कदाचन । सर्वस्मात्,
 तस्मात्, मेलितः, मोग्धि, त्वंहि वेत्य, यथा तथम् ॥

॥ श्रीः ॥

॥ कूर्माण्डहोममन्त्राः ॥

यदेवा देवहेल्न न्देवोस श्वकुमा वयम् ।

आदिल्या स्तस्मान्मा मुञ्चतर्तस्यर्तेन मामित स्वाहा ॥ १

(देवेभ्य आदिल्येभ्य इदं नमम्)

देवा जीवनकाम्या यद्वाचाऽनृत मूदिम ।

तस्मान्न इह मुञ्चत विश्वे देवा स्सजोर्षस स्वाहा ॥ २

(विश्वेभ्यो देवेभ्य इदं नमम्)

ऋतेन द्यावापृथिवी ऋतेन त्वंसरस्वति ।

कृतान्नः पाद्यनेसो यत्किञ्चानृत मूदिम स्वाहा ॥ ३

(द्यावापृथिवीभ्यां सरस्वत्या इदं नमम्)

इन्द्राग्नी मित्रावरुणौ सोमौ धाता बृहस्पतिः ।

तेनो मुञ्चन्त्वेनेसो यदन्यकृत मारिम स्वाहा ॥ ४

(इन्द्राग्निभ्यां मित्रावरुणाभ्यां सोमाय धात्रे बृहस्पतये इदं नमम्)

सजातशऽसादुत जौमिशऽसा-

ज्ज्यायैस इशऽसौदुतवा कनीयसः ।

अनौधृष्ट न्देवकृत यैदेन स्तस्मा-

त्वमस्मा ज्ञैतवेदो मुमुग्धि स्वाहा ॥

५

(अग्रये जातवेदसे इदं नमम्)

यद्वाचा यन्मनैसा बाहुभ्यौ मूरुभ्यौ-

मष्टीवद्वयाऽशिष्मै र्यदत्तृत श्वकृमा वयम् ।

अग्निर्भा तस्मादेनैसो गार्हपत्यः प्रमुच्चु

चक्रम यानि दुष्कृता स्वाहा ॥

६

(अग्रये गार्हपत्याय इदं नमम्)

येन त्रितो अर्णत्रा निर्वभूव

येन सूर्य न्तमैसो निर्मुमोच्चे ।

येनेन्द्रो विश्वा अजैहा दरैती स्तेनाह-

ज्ज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि स्वाहा ॥

७

(अग्रये ज्योतिषे इदं नमम्)

यत्कुर्सीद मप्रेतीत्त ममयेह येऽन् यमस्ये निधिना चरोमि ।

एतत्तदेष्टे अनृणो भवामि जीवेव प्रति तत्ते दधामि स्वाहा ॥
(अग्नये इदं नमम)

यन्मयि माता गर्भे सख्येन श्वकार यत्पिता ।

अग्निर्मा तस्मा देनेसो गारहूपत्यः प्रसुच्छतु
दुरिता यानि चक्रम करोतु मा मनेनसङ्ग स्वाहा ॥ ९
(अग्नये गारहूपत्याय इदं नमम)

यदौ पिपेषे मातरं पितरं पुत्रः प्रसुदितो धयन् ।

अहिंसितौ पितरौ मया तत्तदेष्टे अनृणो भवामि स्वाहा ॥ १०
(अग्नये इदं नमम)

यदन्तरिक्षं पृथिवी मुत द्या यन्मातरं

पितरे वै जिहिंसिम ।

अग्निर्मा तस्मादेनेसो गारहूपत्यः प्रसुच्छतु

दुरिता यानि चक्रम करोतु मा मनेनसङ्ग स्वाहा ॥ ११
(अग्नये गारहूपत्याय इदं नमम)

यदाशसौ निशसा यत्पेराशसा

यदेनै श्वकुमा नूत्नै यँत्पुराणम् ।

अग्निर्मा तस्मा देनैसो गारहृपत्यः प्रसुष्टु

दुरिता यानि चक्रम करोतु मा मैनेनसङ्गस्वाहा ॥ १२

(अग्नये गार्हपत्याय इदं नमम्)

अतिक्रामामि दुरित यँदेनो

जहौमि रिप्रं पैरमे सधस्थे ।

यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृत-

स्तमारोहामि सुकृता न्तु लोकः स्वाहा ॥ १३

(अग्नये इदं न मम)

त्रिते देवा अमृजतैतदेनै ख्वित एत नैनुष्टु

मामृजे ततो मा यदि किञ्चिदानशे ।

अग्निर्मा तस्मा देनैसो गारहृपत्यः प्रसुष्टु

दुरिता यानि चक्रम करोतु मा मैनेनसङ्गस्वाहा ॥ १४

(अग्नये गार्हपत्याय इदं नमम्)

दिविजाता अप्सु जाता या जाता ओषधीभ्यः ।
 - - - - -
 अथो या अग्निजा आप स्ता नेश्चुन्धन्तु शुन्धेनी स्त्वाहा ॥
 - - - - -
 (अद्भ्यः शुन्धनीभ्यः इदं नमम्)

यदापो नक्ते न्दुरित श्वरौम यद्वा दिवा नूत्तेन यंत्पुराणम् ।
 - - - - -
 हिरण्यवर्णा स्तत उत्पुनीत न रस्वाहा ॥ १६
 - - - - -
 (अद्भ्यो हिरण्यवर्णभ्यः इदं नमम्)

इमं मै वरुण श्रुधी हवे मद्या चै मृल्य ।
 - - - - -
 त्वा भेवस्यु राचेके स्वाहा ॥ १७
 - - - - -
 (वरुणाय इदं नमम्)

तत्त्वो यामि ब्रह्मणा वन्देमान-
 - - - -
 स्तदाशास्ते यज्ञमानो हविर्भिः ।
 - - - - -
 अहेलमानो वरुणेह बोध्युरुर्शः स
 - - - - -
 मान आयुः प्रमोषी स्त्वाहा ॥ १८
 - - - - -
 (वरुणाय इदं नमम्)

त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वा-
 - - - -
 नदेवस्य हेलोऽवे यासिसीष्टाः ।
 - - - - -

यजिष्ठो वहितम् शशोऽशुचानो विश्वा-

द्रेषाऽसि प्रसुत्तुरध्यस्म थ्वाहा ॥

१९

(अग्रये इदं न मम)

स त्वन्नो अग्रेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ ।

अवैयक्षत्र नो वरुणऽररोणो वीहि मृत्कंकऽसुहवोन एषि स्वाहा ॥

(अग्रये इदं न मम)

त्वम्ग्रे अयास्ययास न्मन्त्सा हितः ।

अयासन् हव्यमूहिषेऽयानो धेहि भेषजः स्वाहा ॥

(अग्नये अयसे इदं न मम)

यददीन्य नृणमहं बभूवाऽदधसन्वा सञ्जगर जनेभ्यः ।

अग्निर्मा तस्मादिन्द्रेश्च सविदानौ प्रमुच्चताऽ स्वाहा ॥

(अग्नीन्द्राभ्यां इदं न मम)

यद्वस्ताभ्याश्वकर किलिविषाण्यक्षाणा वृग्नु सुपजित्वमानः ।

उग्रंपश्याच राष्ट्रभृत्त तान्यफूसूरसा वनुदत्ता मृणानि स्वाहा ॥

(उग्रंपश्यायै राष्ट्रभृते च अफूसरोभ्यां इदं न मम)

आयुषे विश्वतो दध दय मग्नि वरेण्यः ।

पुनेस्ते प्राण आयोति परा यद्यमँसुवांसि ते स्वाहा ॥ ३५

(वरेण्याय अग्नये इदं न मम)

आयुर्दा अग्ने हविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनि रेवि ।

घृतं पीत्वा मधु चारु गङ्ग्यं पितेव पुत्र मभिरक्षतादिमँस्वाहा ॥

(आयुर्दे अग्नये (हविषो जुषाणाय घृतप्रतीकाय घृतयोनये) इदं न मम)

इम मैग्न आयुषे वर्चसे क्राधि

तिग्म मोजो वरुण सञ्चिशाधि ।

मातेवारमा अदिते शर्म यच्छ

विश्वे देवा जर्दद्विर्यथाऽस ध्याहा ॥

३७

(अग्नये वरुणाय अदितये विश्वेभ्यो देवेभ्यः इदं न मम)

अग्न आयुर्भि पवस आसुवोर्ज मिष्ठ श्व नः ।

ओरे बौधस्व दुः्छुनाऽ स्वाहा ॥

३८

(अग्नये इदं न मम)

अग्ने पर्वस्व स्वपौ अस्मे वर्चं सुवीर्यम् ।

दर्शे द्रयिं मयि पोषतः स्वाहा ॥

३९

(अग्नये स्वप्से इदं न मम)

अग्निरुक्तिः पर्वमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः ।

त भीमहे महागयतः स्वाहा ॥

४०

(अग्नये (ऋषये पर्वमानाय पाञ्चजन्याय पुरोहिताय महागयाय) इदं न मम)

अग्ने जाता न्प्रणुदानं स्सपत्ना न्प्रत्यजॉता ज्ञातवेदो नुदस्व ।

अस्मे दौदिहि सुमना अहेऽञ्चमन्ते स्याम त्रिवर्षैरुथ उद्धौ स्वाहा ॥

(अग्नये जातवेदसे इदं न मम)

सहस्रा जाता न्प्रणुदानं स्सपत्ना न्प्रत्यजॉता ज्ञातवेदो नुदस्व ।

अधिनो ब्रूहि सुमनस्यमानो वयत्स्यौम प्रणुदानस्सपत्नान्तस्वाहा ॥

(अग्नये जातवेदसे (सुमनस्यमानाय) इदं न मम)

अग्ने यो नोऽभितो जनो वृक्तो वारो जिघाऽसति ।

ताऽस्त्व वृत्रह अहि वस्वस्मभ्य माँर स्वाहा ॥

४३

(अग्नये वृत्रध्ने इदं न मम)

अग्ने यो नौऽभिदासृति समाना यश्च निष्ठयः ।

त वैय॒ समिध॑ छूक्त्वा तुभ्य॑ मग्नेऽपि दध्मसि स्वाहा ॥ ४४

(अग्ने इदं न मम)

यो न शशापा दशैपतो यश्च न शशैपत शशापात् ।

उषाश्च तस्मै निष्ठ्रकच्च सर्वं पाप॑ समृहताऽ स्वाहा ॥ ४५

(उषेनिष्ठ्रम्यां इदं न मम)

यो न स्सपत्नो यो रणो मर्तोऽभिदासृति देवाः ।

इधमस्यैव प्रक्षायेतो मा तस्योच्छेषि किञ्चन स्वाहा ॥ ४६

(देवेभ्यः इदं न मम)

यो मा नद्वेष्टि जातवेदो यश्चाह नद्वेष्मि यश्च माम् ।

सर्वाऽस्तानेन्नेसन्देह याऽश्चाह नद्वेष्मि येच माऽस्वाहा ॥ ४७

(जातवेदसे अग्ने इदं न मम)

यो अस्मभ्य॑ मरातीया यश्च नो द्वेषते जर्णः ।

निन्दाद्यो अस्मा निदप्साच्च सर्वाऽस्ता नैषमषा कुरु स्वाहा ॥

(अग्ने इदं न मम)

सर्वशितं मे ब्रह्म भर्तुशितं वृद्धिर्य (१ म् वलम् ।

सर्वशितं क्षत्रं मे जिष्णु यस्याह मस्मि पुरोहित स्स्वाहा ॥ ४९

(अग्नये इदं न मम)

उदेषां बाहू अन्तिर मुद्रचो अथो बलम् ।

क्षिणोमि ब्रह्मेणाऽमित्रा तुच्छयामि स्त्रा(२)म् अहुत्स्वाहा ॥ ५०

(अग्नये इदं न मम)

पुनर्मनः पुनरायुर्म आगा त्पुनश्चक्षुः पुनश्श्रोत्रैम आगात्पुर्नः

प्राणः पुनराकृतं म आगा त्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात् ।

वैश्वानरो मेऽद्वैष्व त्पत्त्वापा अवैबाधता न्दुरितानि विश्वा स्वाहा ॥

(वैश्वानराय अद्वैष्वाय तत्पे इदं न मम)

॥ अथात्र बोधायनमतातुसारेणाष्टौ होममन्त्राः ॥

सिष्वहे व्याघ्र उत या पृदौकौ ।

त्विषि रुनौ ब्राह्मणे सूर्ये या ।

इन्द्र यँया देवी सुभगौ जजानै ।

सा न आग न्वर्चसा सविवदाना स्वाहा ॥ १

(त्विष्यै देव्यै इदं न मम)

या रोजन्ये दुन्दुभा वायतायाम् ।

अश्वस्य क्रन्दे पुरुषस्य मायौ ।

इन्द्र यँया देवी सुभगौ जजानै ।

सा न आग न्वर्चसा सविवदाना स्वाहा ॥ २

(त्विष्यै देव्यै इदं न मम)

या हस्तिनि द्रीपिनि या हिरण्ये ।

त्विषि रश्वेषु पुरुषेषु गोषु ।

इन्द्र यँया देवी सुभगौ जजानै ।

सा न आग न्वर्चसा सविवदाना स्वाहा ॥ ३

(त्विष्यै देव्यै इदं न मम)

रथे अक्षेषु वृषभस्य वाजे ।

वाते पर्नये वरुणस्य शुष्मे ।

इन्द्र यँशा देवी सुभग्ना जजाने ।

सा न आग न्वर्चसा सविंदाना स्वाहा ॥

४

(त्विष्यै देवै इदं न मम)

अग्नैऽभ्यावर्ति नभि न आर्तस्वार्युषा

वचसा सन्या मेधया प्रजया धनेन स्वाहा ॥

५

(अग्नये अभ्यावर्तिने इदं न मम)

अग्ने अङ्गिर शशत न्ते सन्त्वा-

वृत्ते सहस्रे न्त उपावृत्तेः ।

तासां पोषस्य पोषेण पुर्वे नों

नष्ट माकृधि पुर्वे नों रयि माकृधि स्वाहा ॥

६

(अग्नये अभ्यावर्तिने इदं न मम)

पुर्वेर्खर्जा निवैर्तस्व पुर्वेरग्न इषाऽऽयुषा ।

पुर्वनेः पाहि विश्वत स्वाहा ॥

७

(अग्नये अभ्यावर्तिने इदं न मम)

सह रथ्या निवैर्तस्वा ग्ने पिन्वैस्त्र धारेया ।

विश्वफिक्ष्यया विश्वत स्परि स्वाहा ॥

८

(अग्नये अभ्यावर्तिने इदं न मम)

॥ स्विष्टकृच्चरुहोमः ॥

पूर्वं अन्तःपरिधिसादितं स्विष्टकृद्विरादाय द्विरभिर्धार्य-

“हव्यवाहै मभिमातिषाहै रक्षोहणं पृत्तनासु जिष्णुम् ।

ज्योतिष्मन्तं नदीद्यैतं पुरैन्धि मग्निं स्विष्टकृतं माहौवेमोम् ॥

स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि विश्वो देवं पृत्तना अभिष्य । उरुन्नः

पन्थां प्रदिशं निभौहि ज्योतिष्म द्वेष्यजरे न आयु स्वाहा ॥

(अकंत्रीयिनं वटकिमुक्किलं ग्रहामम् चेष्यवेण्णुम्)

(अग्नये स्विष्टकृते इदं न मम)

॥ जयादि होम मन्त्राः ॥

एतत्कर्मसमृद्धयर्थं जयादिहोमं करिष्ये —चित्तश्च स्वाहा ।

चित्तायेदं न मम ॥ चित्तश्च स्वाहा । चित्ता इदं न मम ॥ आकृतश्च स्वाहा ।

आकृतायेदं न मम ॥ आकृतश्च स्वाहा । आकृत्या इदं न मम ॥

विज्ञातश्च स्वाहा । विज्ञातायेदं न मम ॥ विज्ञानश्च स्वाहा । विज्ञानायेदं

न मम ॥ मनैश्च स्वाहा । मनस इदं न मम ॥ शक्तीश्च स्वाहा । शक्तीभ्य-

इदं न मम ॥ दर्शनश्च स्वाहा । दर्शयेदं न मम ॥ पूर्णमौसश्च स्वाहा ।

पूर्णमासायेदं न मम ॥ बृहत्तश्च स्वाहा । बृहत इदं न मम ॥ रथन्तरश्च

स्वाहा । रथन्तरायेदं न मम ॥ प्रजापतिः-जयान्-इन्द्रोय-बृष्णे-

प्रायैच्छत्-उग्रः-पृतनायेषु-तस्मै विशः-समनमन्त-सतीः-सउग्रः-सहि

हव्यः-बभूत्व स्वाहा । प्रजापतय इदं न मम ॥ अग्निभूतानां-अर्धिपतिः-

समौवतु-अस्मिन् ब्रह्मन्-अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यां-पुरोधायां-

अस्मिन् कर्मन्-अस्यां-देवहूत्यां-स्वाहा । अग्नय इदं न मम ॥ इन्द्रौ-

येष्टानां-अर्धिपतिः-समौवतु-अस्मिन् ब्रह्मन्-अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामा-

शिषि अस्यांपुरोधायां-अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहूत्यां-स्वाहा ॥ इन्द्रा-
 येदं न मम ॥ यमःपृथिव्याः-अधिपतिः समौवतु-अस्मिन्ब्रह्मन्-अस्मिन्
 क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां - अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहूत्यां-
 स्वाहा । यमायेदं न मम ॥ वायुरन्तरिक्षस्य-अधिपतिः-
 समौवतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन्क्षत्रे - अस्यामाशिषि - अस्यां
 पुरोधायां-अस्मिन्कर्मन्-अस्यां देवहूत्यां-स्वाहा । वायव इदं न मम ॥
 सूर्यो दिवः-अधिपतिः - समौवतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे-
 अस्यामाशिषि - अस्यां पुरोधायां - अस्मिन्कर्मन् - अस्यां देवहूत्यां-
 स्वाहा ॥ सूर्यायेदं न मम ॥ चन्द्रमा नक्षत्राणां - अधिपतिः -
 समौवतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे - अस्यामाशिषि - अस्यां
 पुरोधायां-अस्मिन् कर्मन् अस्यां-देवहूत्यां-स्वाहा । चन्द्रमस इदं न मम ॥
 ब्रह्मस्पतिः - ब्रह्मणः - अधिपतिः - समौवतु - अस्मिन् ब्रह्मन्-अस्मिन्
 क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां-अस्मिन्कर्मन् - अस्यां देवहूत्यां-

स्वाहा । बृहस्पतय इदं न मम ॥ मित्रस्सत्यानां-अधिष्ठिः-समै-
 वतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां -
 अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहृत्यां - स्वाहा । मित्रायेदं न मम ॥
 वरुणोपां-अधिष्ठिः-समैवतु-अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे - अस्या-
 माशिषि अस्यां पुरोधायां - अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहृत्यां-स्वाहा ।
 वरुणायेदं न मम ॥ नमुदः - स्तोत्यानां - अधिष्ठिः-समैवतु-अस्मिन्
 ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां-अस्मिन् कर्मन् -
 अस्यां देवहृत्यां-स्वाहा । समुद्रायेदं न मम ॥ अन्नं-साम्राज्यानां-अधिष्ठि-
 तन्मौवतु-अस्मिन् ब्रह्मन्-अस्मिन् क्षत्रे - अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां-
 अस्मिन् कर्मन् - अस्यांदेवहृत्यां - स्वाहा । अन्नायेदं न मम ॥
 सोम ओपैधीनां - अधिष्ठिः - समैवतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन्
 क्षत्रे - अस्यामाशिषि-अस्यांपुरोधायां-अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहृत्यां-
 स्वाहा ॥ सोमायेदं न मम ॥ सविता प्रसवानां-अधिष्ठिः-समैवतु-

अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे - अस्यामाशिषि - अस्यां पुरोधायां-
 अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहूल्यां - स्वाहा । सवित्र इदं न भम ॥
 रुद्रःपैशूनां-अधिष्ठिः-समौवतु - अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे-
 अस्यामाशिषि-अस्यां पुरोधायां अस्मिन् कर्मन् अस्यां देवहूल्यां स्वाहा ।
 रुद्रायेदं न मम ॥ अपउपभृश्य, त्वष्टो रूपाणां-अधिष्ठिः-समौवतु-
 अस्मिन् ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे - अस्यामाशिषि - अस्यां पुरोधायां - अस्मिन्
 कर्मन् - अस्यां देवहूल्यां-स्वाहा । त्वष्ट इदं न मम ॥ विष्णुः पर्वतानां-
 अधिष्ठिः-समौवतु-अस्मिन् ब्रह्मन् अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामाशिषि-अस्यां पुरो-
 धायां - अस्मिन् कर्मन् - अस्यां देवहूल्यां - स्वाहा । विष्णव इद-
 न मम ॥ मरुतो गणानां - अधिष्ठतयः - ते मौडवन्तु - अस्मिन्-
 ब्रह्मन् - अस्मिन् क्षत्रे-अस्यामाशिषि - अस्यां पुरोधायां - अस्मिन् कर्मन्-
 अस्यां देवहूल्यां-स्वाहा । मरुद्रय इदं न मम ॥ पितॄः - पिता-
 महाः - परवरे - तताः - ततामहाः - इहमौडवत । अस्मिन् ब्रह्मन्

अस्मिन् क्षत्रे - अस्यामा शिवि - अस्यां पुरोधायां - अस्मिन् कर्मन् -
 अस्यां देवहूत्यां-स्वाहा । मन्त्रोक्तदेवताभ्यः इदं न मम ॥
 अपउपस्पृश्य, ऋग्नाशाट् - ऋग्नधौमा - अग्नीन्धर्वः - तस्यैवं वयः -
 अफूसरसःः-ऊर्जो नाम्-स इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौत्रु-ता इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौत्रु-
 तस्मै स्वाहा । अग्ने गन्धर्वायेदं न मम ॥ ताभ्य स्त्वाहा ।
 ओषधीभ्यः अफसरोभ्यः इदं न मम ॥ सुहितः-विश्वसौमा -
 सूर्यो गन्धर्वः-तस्य मरीचयः-अफसरसःः-आयुवो नाम्-स इदं-ब्रह्म-क्षत्रं
 पौत्रु-ना इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौत्रु-तस्मै स्वाहा । सूर्याय गन्धर्वायेदं न मम ॥
 ताभ्यस्त्वाहा । मरीचिभ्यः अफसरोभ्यः इदं न मम ॥ सुषुम्नः-सूर्य-
 रश्मिः - चन्द्रमैगन्धर्वः - तस्यनक्षत्राणि - अफसरसःः - वेकुरेयोनाम्-
 स इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौत्रु-ता इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौत्रु तस्मै-स्वाहा । चन्द्र-
 मसे गन्धर्वायेदं न मम ॥ ताभ्य स्त्वाहा । नक्षत्रेभ्यः अफसरोभ्यः
 इदं न मम ॥ भुज्यु सुषुपर्णः-यज्ञोगन्धर्वः-तस्य दक्षिणाः-अफसरसःः-

स्तवा नाँ॑-स इदं ब्रह्म॑-क्षत्रं पॉतु-ता इदं ब्रह्म॑-क्षत्रं पान्तु-तस्मै स्वाहा॑ ।
 यज्ञाय गन्धर्वायेदं न मम ॥ ताभ्य स्त्वाहा॑ । दक्षिणाभ्यःअफूसरोभ्यः
 इदं न मम ॥ प्रजापैति॒ः-विश्वकर्मा॑-मनो॑ गन्धर्व॑ः-तस्य॑-ऋग्सामानि॑-
 अफूसरसेः॑-वह्न्यो॑ नाँ॑-स इदं ब्रह्म॑-क्षत्रं पॉतु-ता इदं ब्रह्म॑-क्षत्रंपान्तु-
 तस्मै॑ स्वाहा॑ । मनसे॑ गन्धवायेदं न मम ॥ ताभ्य स्त्वाहा॑ । ऋग्सा-
 मेभ्यः अफूसरोभ्यः इदं न मम ॥ इषिरः॑ - विश्वव्यैचाः॑ - वाता॑
 गन्धर्व॑ः - तस्य॑पैः॑ - अफूसरसेः॑ - मुशा॑ नाँ॑- स इदं ब्रह्म॑-क्षत्रंपॉतु-
 ता इदं ब्रह्म॑ - क्षत्रं पान्तु-तस्मै॑ स्वाहा॑ । वाताप॑ गन्धर्वायेदं
 न मम ॥ ताभ्य स्त्वाहा॑ । अदूभ्यः अफूसरोभ्यः इदं न मम ॥
 भुवनस्य॑ पते॑ - यस्य॑ ते॑ - उपरि॑ गृहाः॑-इह॑ च॑ । स नो॑ रास्व-
 अज्यैनि॑ - रायस्पोष॑ - सुवीर्य॑ - संवधसरीण॑ - स्वस्तिं॑ स्वाहा॑ ।
 भुवनस्य॑ पत्ये॑ इदं न मम ॥ परमेष्ठी॑ - अधिपैति॑ः॑ - मृत्युर्गन्धर्व॑ः॑-
 तस्य॑ विश्व॑ - अफूसरसेः॑ - भुवो॑ नाँ॑- स इदं ब्रह्म॑ - क्षत्रं॑ पॉतु-

ता इदं ब्रह्म - क्षत्रं पान्तु - तस्मै स्वाहा । मृत्यवे गन्धर्वायेदं न

मम ॥ ताभ्यस्स्वाहा । विश्वस्मै अफसरोभ्यः इदं न मम ॥

सुक्षितिः-सुभूतिः-भद्रकृत् - सुवर्वान् - पर्जन्यो गन्धर्वः-तस्ये विद्युतेः-

अफसरसः-हचोनामै- स इदं ब्रह्म - क्षत्रं पौतु - ता इदं ब्रह्म - क्षत्रं

पान्तु - तस्मै स्वाहा । पर्जन्याय गन्धर्वायेदं न मम ॥

ताभ्य स्स्वाहा । विद्युदभ्यः अफसरोभ्यः इदं न मम ॥

दुर्रोहेति -अमृडयः - मृत्युर्गन्धर्वः - तस्ये प्रजाः-अफसरसः - भीरुवो-

नामै- स इदं ब्रह्म-क्षत्रं पौतु-ता इदं ब्रह्म-क्षत्रं पान्तु-तस्मैस्वाहा । मृत्यवे

गन्धर्वायेदं न मम ॥ ताभ्य स्स्वाहा । प्रजाभ्यः अफसरोभ्यः इदं न

मम ॥ चार्हः - कृष्णकाशी - कामोगन्धर्वः - तस्याधर्यः - अफसरसः-

शोचर्येन्तीः - नामै - स इदं ब्रह्म - क्षत्रं पौतु - ता इदं ब्रह्म-

क्षत्रं पान्तु - तस्मैस्वाहा । कामाय गन्धर्वायेदं न मम ॥

ताभ्य स्स्वाहा । आधिभ्यः अफसरोभ्यः इदं न मम ॥ स नः-

सुवनस्यपते-यस्य ते-उपरि गृहाः - इह च । उरु ब्रह्मेऽस्मै-क्षत्राय-
 महि शर्म यच्छ-स्वाहा । सुवनस्य पत्ये इदं न मम ॥ प्रजापते-नत्वंत्-
 एतानि - अन्यः-विश्वाजातानि-परि ता बृभूव । यत्कामास्ते - जुहुमः-
 तन्नोअस्तु - वयश्चयोम् - पतेयः - रथीणाम् - स्वाहा । प्रजापतये
 इदं न मम ॥ भूस्स्वाहा । अग्नय इदं न मम ॥ सुवस्स्वाहा ।
 वायव इदं न मम । सुव स्वाहा । सूर्यायेदं न मम ॥ ओंभूर्मुच-
 सुवस्स्वाहा । प्रजापतये इदं न मम ॥ यदेस्यकर्मणः-अत्यरीरिचं-
 यद्वान्यूनं-इहाकरम् । अग्निष्टत्-स्विष्टकृत्-विद्वान्-सर्वश्चिष्ट-सुहृतद्वा-
 रोतु - स्वाहा । अग्नये स्विष्टकृते इदं न मम ॥ अथ परिधान-
 क्रमेण परिधीन् अनक्ति ।¹

1. चरुपक्षे लेपकार्यम् । प्रधानं दक्षिणतः इतरन्मध्ये
 आज्यस्थालीमुत्तरतः (निधाय) पात्रप्रयुक्त (तृणस्य) वर्हिषोऽग्रं प्रधान-
 दब्यां मध्यं इतरदब्यां मूलं आज्यस्थाल्यां अनक्ति । एवंत्रिः ।
 एकदर्भमङ्गे निधाय तृणं प्रहृत्य अङ्गस्थदर्भश्च प्रहरेत् । निर्देशनश्च
 अग्नेर भिसन्त्रणश्च (कृत्वा) भूमौ निमार्दि ।

मध्यमं परिधिमग्नौ प्रहृत्य इतरौ युगपत् प्रहरन् उत्तरार्द्धस्याप्रं
 अङ्गारेषुपोहति ॥ दर्वीभ्यामाजयं गृहीत्वा सङ्क्षावं जुहोति-स्वाहा ।
 वसुभ्यो रुद्रेभ्य आदित्येभ्यः सङ्क्षावभागेभ्यः इदं न मम ॥ अस्मिन्
 कर्मणि अविज्ञातप्रायश्चित्तानि करिष्ये - अनाज्ञातं यदाज्ञातं - यज्ञस्य-
 क्रियते मिथुं । अग्ने-तदेस्यकल्पय-त्वऽहि वेत्य - यथातथं - स्वाहा ।
 अग्नय इदं न मम ॥ पुरुषसंमितः-यज्ञोयज्ञः-पुरुषसंमितः । अग्ने-तदेस्य
 कल्पय-त्वऽहि वेत्य-यथातथं-स्वाहा । अग्नय इदं न मम ॥ यत्पौकत्राः-
 मन्त्रसा दीनदेक्षा न । यज्ञस्य - मन्वते - मर्त्सु । अग्निष्ठत् - होता-
 क्रतुवित् - विजानन् - याजष्टो देवान् - ऋतुशः-यजाति - स्वाहा ।
 अग्नय इदं न मम ॥ (त्वन्नोअग्ने-वरुणस्य विद्वान् - देवस्य हेडः-
 अवैयासिसीष्टाः । यजिष्ठः - वह्निमः - शोशुचानः-विश्वा द्वेषाऽसि-
 प्रसुमुष्ठि - अस्मत् - स्वाहा । अग्नये इदं न मम ॥
 सत्वन्नोअग्ने-अवमो भवोती - नेदिष्ठः - अस्या उषसः - वृष्टौ ।
 अवैयक्षव नः-वरुण-रर्णः वीहि मृडीकं - सुहव्वो नः - एधि स्वाहा ॥

अग्नये इदं न मम ॥ यत् इन्द्र-भयोः-ततोनः-अभयङ्कृषि ।
 मर्यैवन् - शग्धि - तवतज्ञः - ऊर्जये - विद्रिषः-विमृधोऽजहि - स्वाहा ।
 इन्द्राय मघवते इदं न मम ॥ स्वस्तिदाः - विशस्पतिः-वृत्रहा-
 विमृधो वशी । वृषेन्द्रः-पुरेतुनः-स्वस्तिदाः-अभयङ्करः-स्वाहा ।
 इन्द्राय अभयङ्करायेदं न मम ॥ आभिर्गार्भिः-यदतोनः-ऊनं-आप्योयय-
 हरिवः - वर्धमानः । यदास्तोतृभ्यः - महिंगोत्रा - रुजासि-भूयिष्ठभाज्ञः-
 अर्धं ते स्याम - स्वाहा । इन्द्राय हरिविते इदं न मम ॥ त्र्यम्बकं-
 अजामहे-सुगन्धि-पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुक्मिव-वन्धेनात् - मृलोऽमुक्षीय-
 माऽमृतात्-स्वाहा । त्र्यम्बकायेदं न मम ॥ इदं विष्णुः-विचक्रमे-त्रेधा-
 निदेषे पदम् । समृद्धमस्य-पाञ्चुरे-स्वाहा । विष्णव इदं न मम ॥)
 भूस्वाहा । अग्नय इदं न मम ॥ सुवस्त्वाहा । वायव
 इदं न मम ॥ सुवस्त्वाहा । सूर्योदयेदं न मम ॥ ओंभूर्भुवस्सुवस्त्वाहा ।
 अजापतय इदं न मम ॥ अस्मिन् कर्मणि
 मध्ये संभावितसमस्तदोषनिर्हरणार्थं सर्वप्रायश्चित्तं होष्यामि—

यदन्न मधि बहुधा विरूप वासो हिरण्य मुत गा मजा मविम् ।
 येद्वाना शक्तुष्यागो अस्ति धदेव
 किञ्च प्रतिजप्राह मग्नि मा तस्मैदनृण ङ्कुणोतु ॥ १२
 यन्मयो मनैसा वाचा कृतमेनः कदाचन ।
 सर्वस्मौ तस्मौ न्मेलितो मोग्धि त्वऽहि वेत्य यथा तथम् ॥ १३

इत्यनुवाकेन उपस्थाय-आनये नमः, मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं
 हुताशन । यहुतन्तु मया देव परिपूर्ण तदस्तु ते ॥ प्राय
 श्वित्तान्यशेषाणि तपःकर्मात्मकानि वै । यानि तेषा मशेषाणां कृष्णानु-
 स्मरणं परम् ॥ इति वदन् नपरुक्त्य अभिवाद्य, अनुष्टित कर्मसा-
 दूगुण्यार्थं यत्किञ्चित् हिरण्यदानं करिष्ये- ‘हिरण्यगर्भगर्भस्थ हेम
 बीजं विमावसोः । अनन्त पुण्य फलं अतशान्तिं प्रयच्छ मे ॥’ इदमाग्नेयं
 हिरण्यं अद्यानुष्टितकर्मसादूगुण्यं कामयमानः ब्राह्मणेभ्यः संप्रददे-
 न मम इति हिरण्यं ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा तेभ्यः आशिषो गृहीत्वा पवित्रं
 विसृज्य आचमित् । शक्तश्वेत् तदैव बहून् ब्राह्मणान् भोजयेत् ॥

॥ इति कूरमाण्डहोमप्रयोगः ॥
 ॥ शुभमस्तु ॥

शोधनपत्रिका

पुटे	पठ्कौ	असाधु	साधु
१	११	न्यो	ज्यो
२	१२	न्तं	न्त
३	१३	सांहिती	(देवतीर्थेन) सांहिती
४	१३	विश्वान्	(ऋषितीर्थेन) विश्वान्
५	६	आगः	अग्निः
६	५	प्रपि	प्रपि
७	१९	गृज्य	मृज्य
८	९	वितं	वीतं
१०,४४	१९,२४	स्पृश्य	स्पृश्य
१२	७	-स्वा	स्वा
१५	१०,१३	अग्नी-मिदं	अग्नये इदं
१५	१६	विमृ	विमृ
१७	३	म्नय	म्नाय
१८	१२	मम	न मम
१९	३	न्ते न	न्ते - न
२०	७	निरक्षत्यां	नैरक्षत्यां
२०	१०	-प्र-	प्र-
२०	११,१२,१३,१४	+	,
२०	१५	मंस्थाः	मङ्स्थाः
२२	१४	निर्विग्रं	अविग्रं
२३	८	विभा	विभा
२४,३२	१७,१	हुती	हृति
२५	१८	—	(प्रीयतां भगवान् प्रजापतिः इति प्रतिवचनम्)

पुटे	पड्कौ	असाधु	साधु
२४	२४	ङ	ङ
२६	१२, १३	पत्ये	पत्ये
२७	१	पामि, (न)	यामि, (न)
२७, ३३	५, १	अकार	अकारि
२७	१०	ण्यव	ण्यव
२८	१०	सगन्	सागन्
२९	१	स्मु	स्सु
इत्यनु	२९	वि, ष्टै	वि, ष्टै
हुताइ	३१	न्ये	व्ये
श्चित्त	३०	बै	वै
स्मरणं	३१	प्रन	पुन
दूगुण	३३	ध	न्ध
बीजं	३४	+	विम
हिरा	३६	विम	न्धस
न म	३७	न् त्स	नरा
विस	४१	नुरा	नरा
	४३	णी	णी
	४३	त्वास	त्वसि
	४३	ह्ली	ह्ली
	४३	ग, भु	ग्र, भ्यु
	४५	यज	जुहो
	४७	ण	णा
	४९	त्	त्
	५४	घेनि	घोनि

पुटे	पह्लकौ	असाधु	साधु
३	७	ऊर्जे	ऊर्जे
४	१	यजू, माप	यजू, माप
८	२९	मित्रं देवं	मित्रं देवं
१२	४	यजि	यजि
„	१२	ते	ते
१३	१४	चैश्च	चै श्च
१५	७	तथ	तथ
„	१०	विश्वा	विश्वा
„	१५	ततो नः	ततो नः
१६	१	गी	गी
„	६	विष्णुः	विष्णुः
१७	१०	सप्त	सप्त
„	१३	स उ	स उ
१९	१६	त्रिष्टु	त्रिष्टु
२०	९	चत्वारि शृङ्गाः	चत्वारि शृङ्गाः
२२	१	गौ	गौ

पुटे	पड्कौ	असाधु	साधु
२२	२	यंत्	यात्
"	१६	गणा	गणा
२६	१७	श्वामि	श्वामि
२७	१३	पश्चा	पश्चा
"	१४	रिक्षे	रिक्षे
२८	१	भवे	भवे
इत्यन्	"	दान	दान
हुताद	"	-	-
श्वित्त	"	भद्रा	भद्रा
स्मरण	२९	जनाः	जनाः
दूगुप	"	-	-
बीजं	"	य ते	यते
हिरा	"	वह्नि	वह्नि
न म	"	भिर्मा	भिर्मा
विस्त	"	नीर	नीर
"	१४	ऋषिभि	ऋषिभि
३०	१	धा, प॒यस्व	धा, प॒यस्व
"	२	प्व	प्व
"	४	धा, श्रष्टिभि	धा, ऋषिभि

पुढे	पड़क्की	असाधु	साधु
३०	५	न स-	न स-
"	६	पवि-	- पवि
"	१०	गातु-	- गातु
"	११	ज्ञेप, माँनु	ज्ञेप, माँनु
३१	१३	यन्तु	- यन्तु
३२	८	भुव-	- भुव
"	३	स्सर्व	स्सर्व
३४	१३	अभि, निंद	आभि, निंद
३६	५	स्ते-	स्ते-
३७	४	त्वा-	त्वा-
"	२	ल्ल॒	ल्ल॒
३७	१३	कत्तौ	कत्तौ
४२	४	वीं	वीं
४७	५	उत	- उत
४८	१	एतत्	- एतत्
"	२	इदं--	इदं
५०	१३	यमस्य	यमस्य

पुटे	पठ्कौ	असाधु	साधु
५३	९	म	म
„	११	माँैः	मै॒नः
५४	१	समानः	समानः
„	४	सर्व	सर्व
इत्य	५८	सि॒म	सि॒म
छता	„	सुहा	सु॒हा
श्चिं	५९	देव	देव
स्मरा	६६	हल्लो	हल्लो
दूगु	„	विवै॑म	विवै॑म
बीजं	„	मै॒न्ते	मै॒न्ते
हिरा	६९	समाना	समाना
न म	७०	-	-
विस्ट	७३	वच्च	वच्च
	७८	वं	वं
	७९	ऋत	ऋत
	८०	वातॉ	वातॉ
	८५	जिह्वा॑ः	जिह्वा॑ः

